

Μάθημα 10ο: Εκκλησιολογία

Το μυστήριο της Εκκλησίας

ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ
ΕΠΙΚ. ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗΣ

«Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἕν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»: Το μυστήριο της Εκκλησίας

6.3. Το πολίτευμα της Εκκλησίας

- 1. Η ιστορική και η εσχατολογική διάσταση στο πολίτευμα της Εκκλησίας**
 - 1.1. Η Εκκλησία ως σύναξη του λαού του Θεού
 - 1.2. Ο επίσκοπος ως προεστώς της Θείας Ευχαριστίας
 - 1.3. Το πολίτευμα των εσχάτων
- 2. Δομή και οργάνωση της Εκκλησίας**
 - 2.1. Η συνύφανση θεσμού και χαρίσματος
 - 2.2. Τα λειτουργήματα της Εκκλησίας: Κλήρος και λαός
 - 2.3. Η συνοδική λειτουργία της Εκκλησίας

Η ιστορική και η εσχατολογική διάσταση στο πολίτευμα της Εκκλησίας Η Εκκλησία ως σύναξη του λαού του Θεού

Η Εκκλησία είναι μία εσχατολογική και συνάμα ιστορική κοινότητα ζωής με κέντρο το πρόσωπο και το έργο του Χριστού, την οποία συγκροτεί το Άγιο Πνεύμα. Η Εκκλησία οικοδομείται οσάκις συνέρχεται για να τελέσει το κατ' εξοχήν γεγονός φανέρωσης και έκφρασής της, που είναι η Θεία Ευχαριστία. Ως γεγονός κοινωνίας, η Εκκλησία δεν είναι μια οποιαδήποτε κοινότητα, αλλά η σύναξη του λαού του Θεού «ἐπὶ τὸ αὐτὸ», η οποία συνάγεται προκειμένου να τελέσει την Ευχαριστία. Ο Παύλος απευθυνόμενος στους Κορίνθιους συνδέει άμεσα την ευχαριστιακή σύναξη του λαού του Θεού, «συνερχομένων οὖν ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ» με την κοινότητα της Εκκλησίας, «συνερχομένων ὑμῶν ἐν ἐκκλησίᾳ» (Α΄ Κορ. 11,18.20). Η Εκκλησία ταυτίζεται κατ' εξοχήν με την ευχαριστιακή κοινότητα. Καμία άλλη εκδήλωση ή κανένα άλλο γεγονός δεν χαρακτηρίζει την ταυτότητα και πληρότητα της Εκκλησίας όσο η Θεία Ευχαριστία. Η Εκκλησία είναι ο τόπος και ο τρόπος εμπειρικής βίωσης της εν Χριστῷ ζωής και σωτηρίας καθ' οδόν προς τα έσχατα της ιστορίας. Η Θεία Ευχαριστία αποτελεί το καθολικό μυστήριο της Εκκλησίας αλλά και το κατ' εξοχήν μυστήριο της ενότητάς της. Η Εκκλησία στη Θεία Ευχαριστία πραγματώνεται ως το Σῶμα του Χριστού. Η κοινωνία με τον Χριστό ως κεφαλή του Σώματος της Εκκλησίας είναι συνάμα κοινωνία και με τα άλλα μέλη του. Δια της Ευχαριστίας η Εκκλησία είναι μία «καθολική» και εσχατολογική κοινότητα, δηλαδή αποβαίνει ένα γεγονός ενότητος και κοινωνίας όλων των αγίων και των μελών της, υπερβαίνοντας τους περιορισμούς του χρόνου και του τόπου, αλλά και κάθε είδους διακρίσεις και διαχωρισμούς. Αυτή η μία Εκκλησία αποτελείται από πολλές Εκκλησίες μέσα στον χρόνο και στον χώρο, δηλαδή συγκεκριμένες κοινότητες χριστιανῶν, όπως και η μία Ευχαριστία αποτελείται από πολλές Ευχαριστίες, οι οποίες συμπύπτουν μεταξύ τους ως ομόκεντροι κύκλοι. Ο Ρώσος θεολόγος π. Νικόλαος Αφανάσιεφ εξέφρασε το αξίωμα ότι «όπου τελείται η Ευχαριστία, εκεί είναι και η Εκκλησία». Η προσέγγιση του στη Θεία

Ευχαριστία ως καθολικό μυστήριο της Εκκλησίας διαμόρφωσε τη λεγόμενη ευχαριστιακή εκκλησιολογία, όπως ονομάστηκε από τον ίδιο και όπως αναπτύχθηκε και συμπληρώθηκε στη συνέχεια από άλλους ορθόδοξους θεολόγους της εποχής μας. Κατά τον Afanassieff η τέλεση της Ευχαριστίας συνιστά φανέρωση της Εκκλησίας στην πληρότητά της. Κάθε τοπική Εκκλησία, η οποία τελεί την Ευχαριστία, είναι μία «καθολική» Εκκλησία, ενώ η έννοια της «παγκόσμιας» Εκκλησίας αποτελεί ρωμαϊκή επίδραση και γι' αυτό απορρίπτεται ολοσχερώς. Συνεπώς, «καθολική Εκκλησία» είναι κάθε ενορία. Ο πρεσβύτερος, ο οποίος προΐσταται της Ευχαριστίας, ταυτίζεται κατ' ουσίαν με τον επίσκοπο στην αρχική σημασία αυτού του λειτουργήματος. Η τοπική Εκκλησία ταυτίζεται έτσι με την ενορία και όχι με την επισκοπική επαρχία, εξέλιξη η οποία συνέβη μεταγενέστερα και σχετίζεται με την επίδραση του ρωμαϊκού δικαίου και της κρατικής οργάνωσης. Η Εκκλησία δεν μπορεί να έχει δίκαιο, διότι είναι χαρισματική κοινότητα αγάπης. Η μόνη εξουσία της είναι η εξουσία της αγάπης. Ο Αφανάσιεφ απέρριψε συλλήβδην το κανονικό δίκαιο ως ρωμαϊκή επίδραση στην Εκκλησία, αλλά δεν κατόρθωσε να δείξει ποια ήταν ή όφειλε να ήταν η δομή και η τάξη της ευχαριστιακής εκκλησιολογίας. Η ενότητα της Εκκλησίας αφορά μόνο το τοπικό πλαίσιο μίας ευχαριστιακής σύναξης ή εκτείνεται και περιλαμβάνει και τις άλλες τοπικές Εκκλησίες, δηλαδή την ενότητα της Εκκλησίας ανά την οικουμένη; Αν η Θεία Ευχαριστία προσφέρεται από κάθε τοπική Εκκλησία «υπέρ της του κόσμου ζωής», πώς είναι δυνατόν οι κοσμικές και οικουμενικές διαστάσεις της Ευχαριστίας να αποβαίνουν διαστάσεις κάθε τοπικής Εκκλησίας;

Τίθεται, συνεπώς, το ερώτημα, για το αν η Εκκλησία ως κοινότητα και μάλιστα ευχαριστιακή μπορεί να έχει μία δομή, η οποία εκφράζει τα εσχατολογικά χαρακτηριστικά της, δίχως να αλλοιώνει την βαθύτερη υπόστασή της, δίχως να μεταφέρει στοιχεία και καταστάσεις της ιστορίας στην εσωτερική διοργάνωση και ζωή της. Η Ορθόδοξη Παράδοση φωτίζει τη δομή και διάρθρωση της Εκκλησίας κυρίως μέσα από τον κεντρικό ρόλο του επισκόπου και των άλλων λειτουργημάτων, από τη στενή συσχέτιση κλήρου και λαϊκών, καθώς και μέσα από τη λειτουργία του συνοδικού θεσμού, στο πλαίσιο μίας εκκλησιολογίας της κοινότητας και της κοινωνίας, η οποία συνθέτει οργανικά το θεσμικό με το χαρισματικό στοιχείο στο πλαίσιο της εσχατολογικής προοπτικής της Θείας Ευχαριστίας.

Ο επίσκοπος ως προεστώς της Θείας Ευχαριστίας

Η εκκλησιολογία του ενός σώματος, όπως την αναπτύσσει ο Απόστολος Παύλος, κάνει λόγο για το ήθος των συνερχομένων εν εκκλησία, ώστε «πάντα ευσημόνως και κατά τάξιν γινέσθω» (Α' Κορ. 14, 40). Δίχως την ενότητα με τον Χριστό και με τους άλλους δεν επιτυγχάνεται η σχέση με τον Θεό. «Αν αγαπώμεν αλλήλους ο Θεός εν ημίν μένει» (Α' Ιω. 4, 12). Στη Θεία Ευχαριστία, ο ρόλος του επισκόπου αποβαίνει καθοριστικός. Στην ευχαριστιακή σύναξη ο επίσκοπος ως κεφαλή του σώματος εικονίζει τον Χριστό· τίποτε δεν γίνεται «άνευ γνώμης του επισκόπου» και τίποτε δεν πράττει ο επίσκοπος άνευ του σώματος της Εκκλησίας, συντονίζοντας την ενότητά της «ως χορδαί κιθάρας». Ως εκ τούτου, η λεγόμενη ευχαριστιακή εκκλησιολογία δεν αποτελεί απλώς μία ακόμη νέα θεολογική προσέγγιση της εποχής μας ή ένα θεολογούμενο ζήτημα, αλλά μία πραγματικότητα ριζωμένη στην πίστη, στη λατρεία και στη ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Οι ρίζες της ανάγονται στη βιβλική και πατερική παράδοση και η επίδρασή της υπήρξε καθοριστική στη διαμόρφωση της εν γένει λειτουργικής ζωής και κανονικής τάξης της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Η ευχαριστιακή προέλευση της τάξης εξηγεί το γεγονός ότι η κατά πάντα ιερατική και θυσιαστική διακονία ή εξουσία, την οποία ασκεί η εκκλησιαστική ιεραρχία, προέρχεται από τον Χριστό και εκφράζεται από τη θέση του επισκόπου όχι ως εκπροσώπου αλλά ως εικόνας του Χριστού. Από το γεγονός αυτό απορρέει η ανάληψη των εξουσιών του Χριστού από τον επίσκοπο. Ο Χριστός είναι ο μόνος Κύριος της Εκκλησίας, δεν κυβερνά παράλληλα με τη διαμεσολάβηση μιας επίγειας εκκλησιαστικής ιεραρχίας, αλλά δι' αυτής και με αυτήν. Οι λειτουργοί της Εκκλησίας έχουν πνευματική εξουσία ως εικόνες του Χριστού, χάρη στην Ευχαριστία, εντός της οποίας αναπτύχθηκαν τα διάφορα λειτουργήματα και οι «τάξεις» και στο πλαίσιο της εμφανίσθηκε το δίκαιο ή οι κανόνες της Εκκλησίας ως μία αυστηρά χριστοκεντρική πραγματικότητα. Κατά τον Μητροπολίτη Ιωάννη Ζηζιούλα όλα τα λειτουργήματα του Χριστού αντανακλώνται ως ιστορικές πραγματικότητες στην Εκκλησία, δημιουργώντας, αφενός, τάξη, δηλαδή υπηρετώντας την ενότητα, και, αφετέρου, δημιουργώντας «τάξεις», δηλαδή εκφράζοντας συνάμα και την πολλαπλότητα και την πολυείδεια των χαρισμάτων των μελών του Σώματος της Εκκλησίας. Η άρνηση των κανόνων ισοδυναμεί με εκκλησιολογικό μονοφυσισμό, με άρνηση της συνεχούς θεανθρώπινης σάρκωσης της Εκκλησίας στην ιστορία ως πορεία προς τη Βασιλεία. Ενόσω διαρκεί η ιστορία, η Εκκλησία δεν ταυτίζεται ακόμη με τη Βασιλεία. Άρα, στην ιστορική πορεία της χρειάζεται τους κανόνες ως πάλη κατά του κακού και του θανάτου, ως οριοθέτηση της καινής κτίσεως και της εμπειρίας της. Διαφορετικά, εμφανίζεται ο κίνδυνος να εκπέσει σε ένα είδος απόδρασης από την ιστορική πραγματικότητα ή μετατροπής του Ευαγγελίου της σε ανιστόρητον ιδεαλισμό.

Εξαιτίας της Ευχαριστίας, οι διάφορες λειτουργίες και τα μέλη του σώματος της Εκκλησίας είναι διαρκώς σε κατάσταση οντολογικής αλληλεξάρτησης. Οι κανόνες είναι οι νόμοι του Πνεύματος, τα κριτήρια ή τα μαρτύρια, σύμφωνα με τα οποία πραγματοποιούνται και εκφράζονται οι αλληλεξαρτήσεις των διαφόρων διακονιών, τάξεων και λειτουργημάτων του σώματος του Χριστού. Όταν τα μέλη του σώματος καθίστανται ανάξια των δωρεών του Αγίου Πνεύματος και αρνούνται την αρμονία στο σώμα της Εκκλησίας, αρνούνται την τάξη και εκπίπτουν σε αταξία και δυσαρμονία. Προκαλώντας έριδες και χάος, αναιρούν την υφιστάμενη ενότητα. Είναι σαφές στην Καινή Διαθήκη ότι το Άγιο Πνεύμα όχι απλώς δεν αντιτίθεται στην τάξη αλλά η δράση του είναι αυτή που συγκροτεί την τάξη της Εκκλησίας, καθώς και το κριτήριο της αλήθειας της. Οι κανόνες θεσπίστηκαν ακριβώς για τη διασφάλιση της ενότητας, της τάξης και της ειρήνης αλλά και της έμπρακτης άσκησης του ποιμαντικού έργου της Εκκλησίας. Η βάση τους υπήρξε κατεξοχήν ευχαριστιακή. Στην Ορθόδοξη Παράδοση η κανονική τάξη και παράδοση της Εκκλησίας εδράζεται στη θεανθρώπινη φύση της και πηγάζει από την ευχαριστιακή και μυστηριακή ζωή της. Αντίθετα, στη Ρωμαιοκαθολική αντίληψη προηγείται η Εκκλησία ως νομικό καθίδρυμα με ιεραρχική διάρθρωση βάσει κανόνων θείου δικαίου και ακολουθεί η πλήρωση αυτού του καθιδρύματος με τη μυστηριακή παρουσία του Χριστού και του Αγίου Πνεύματος. Έτσι, το κανονικό δίκαιο μοιάζει να προηγείται της Θείας Ευχαριστίας. Στην Ορθόδοξη Παράδοση προηγείται η Εκκλησία ως χαρισματικό γεγονός της παρουσίας του Χριστού δια του Πνεύματος, κυρίως στα μυστήρια και μάλιστα στη Θεία Ευχαριστία, και έπεται η κανονική τάξη της ως αποτέλεσμα της μυστηριακά συγκροτημένης κοινότητας με κέντρο την παρουσία του Χριστού εν Πνεύματι. Για τον λόγο αυτό, η τάξη στην Εκκλησία δεν είναι κάποιο εξωτερικό επιφανιόμενο ή απλώς μια πρακτική ανάγκη, αλλά κάτι πολύ βαθύτερο.

Σύμφωνα με την αντίληψη της αρχαίας Εκκλησίας, η κεντρική θέση του επισκόπου στη δομή της Εκκλησίας δεν προέρχεται μόνο από το γεγονός ότι είναι διάδοχος των Αποστόλων αλλά κυρίως και κατεξοχήν διότι εικονίζει την παρουσία του Χριστού στην Ευχαριστία. Η αποστολική διαδοχή δεν αφορά κάποια νομική μεταβίβαση δικαιωμάτων και εξουσιών. Ούτε βέβαια ο Χριστός μεταβίβασε την προσωπική του ιδιότητα ως κεφαλή του Σώματος της Εκκλησίας στους Αποστόλους. Κάτι τέτοιο θα σήμαινε την απουσία του μόνου αρχιερέως από την Εκκλησία. Η ιερωσύνη στην ευχαριστιακή και εσχατολογική της θεμελίωση δεν είναι κληρονομική υπόθεση τυπικής διαδοχής, αλλά μετάδοση του ειδικού χαρίσματος από τον ίδιο τον Χριστό, που είναι παρών στην Εκκλησία δια του Αγίου Πνεύματος έως της συντελείας του αιώνας. Η ιερωσύνη συνιστά, λοιπόν, το μυσταγωγικό λειτούργημα της ενσωμάτωσης των πολλών στον ένα Χριστό, της ένταξης στην κοινότητα και στο μυστήριο της Εκκλησίας.

Η αναφορική και εκστατική φύση της ιερωσύνης βρίσκεται στους αντίποδες οποιασδήποτε καθιδρυμένης διοικητικής ιεραρχίας, που υφίσταται ανεξάρτητα από την ευχαριστιακή κοινότητα. Η Ορθόδοξη Παράδοση βιώνει την Ευχαριστία ως υπαρξιακό γεγονός κοινωνίας. Γι' αυτό και αγνοεί τις γνωστές αντιθέσεις στη δυτική εκκλησιολογία, μεταξύ *πνεύματος και ιεραρχίας* (Amt und Geist), *ιδρύματος και χαρίσματος*, *θεσμού και ελευθερίας*, *κληρικαλισμού και λαϊκισμού*, που λυμαίνονται την αλήθεια και ενότητα της Εκκλησίας, διότι ακριβώς επισημαίνουν τη χαλαρή έως ανύπαρκτη σχέση των λειτουργημάτων με την ευχαριστιακή συγκρότηση της Εκκλησίας όπως την περιγράψαμε. Οποιαδήποτε διαστολή της Ευχαριστίας από το λαϊκό σώμα, την μεταβάλλει σε υπόθεση ατομικής θρησκευτικότητας ή ηθικής βελτίωσης. Και η Εκκλησία μετατρέπεται πλέον σε μία διοικητική και γραφειοκρατική οργάνωση που διαχειρίζεται θεσμικά την υπερφυσική σωτηρία των ατόμων, παρέχοντας, είτε μία ψυχολογική βεβαιότητα για τη μεταθανάτια δικαίωση είτε κάποια αφηρημένη θρησκευτική ευλογία.

Ο επίσκοπος, επειδή αναφέρει την Ευχαριστία, αυτός συγκροτεί και την ενότητα της ευχαριστιακής και εκκλησιαστικής κοινότητας. Οι περί τον επίσκοπο πρεσβύτεροι ως εικόνες των Αποστόλων είναι πρωτίστως οι λειτουργοί του λόγου και της διδαχής και όχι όπως επικράτησε μεταγενέστερα να θεωρούνται ως αποκλειστικοί λειτουργοί των μυστηρίων. Και οι διάκονοι, που εύχονται εξ ονόματος του λαού, ως συνδετικός κρίκος κλήρου και λαού, υπογραμμίζουν το γεγονός της Ευχαριστίας ως *έργον του λαού* (λειτουργία) κατεξοχήν.

Κάθε ευχαριστιακή υπό τον επίσκοπο σύναξη και με την παρουσία όλων των τάξεων και λειτουργημάτων συνιστά μία πλήρη Εκκλησία ως έκφραση του Σώματος του Χριστού. Καθώς δεν είναι δυνατό να υπάρξει μία ευχαριστιακή σύναξη μέσα στην ιστορία για όλη την οικουμένη, οι πολλές τοπικές ευχαριστιακές κοινότητες συνιστούν και πολλές τοπικές Εκκλησίες που δεν αποτελούν αθροιστικά μέρη μιας ενιαίας Εκκλησίας με εντοπισμένο κέντρο, αλλά ταυτίζονται πλήρως, ως ισοδύναμες και ομοούσιες κοινότητες, με τη μία και μοναδική Εκκλησία του Σώματος του Χριστού. Παρά την ποικιλότητα και ποικιλία στη φαινομενολογία των τοπικών Εκκλησιών, η Εκκλησία είναι μία διότι μία είναι και η Ευχαριστία που πραγματώνει το πλήρες Σώμα του Χριστού. Η υπό τον επίσκοπο Ευχαριστία παρέχει την πληρότητα κάθε τοπικής Εκκλησίας.

Το πολίτευμα των εσχάτων

Ο λόγος και ο τρόπος με τον οποίο εκφράζεται η συγκρότηση της πόλης ως οργανωμένης κοινότητας ονομάζεται πολίτευμα. Κατά τον Μέγα Βασίλειο «Ορίζονται γάρ τινες πόλιν εἶναι σύστημα ἰδρυμένον, κατὰ νόμον διοικούμενον». Η Εκκλησία είναι και αυτή μία οργανωμένη

κοινότητα, ένας θεσμός της ιστορίας, που έχει ένα ιδιαίτερο οργανωτικό πολίτευμα, π.χ. ιεραρχικό; Μήπως, μία τέτοια θεώρηση περιορίζει την Εκκλησία σε ένα απλό κοινωνικό φαινόμενο με κάποια έστω ιδιαιτερότητα; Εν τέλει, η εκκλησιολογία είναι απλώς ένα άλλο είδος κοινωνιολογίας; Η βιβλική και πατερική παράδοση εκλαμβάνει το πολίτευμα της Εκκλησίας όχι ως ιστορικό επιφαινόμενο, αλλά ως έκφραση των εσχάτων «ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει» (Φιλ. 3,20). Η Εκκλησία κατά τον Μέγα Βασίλειο είναι η πόλις του Θεού, η οποία αρδεύεται από τον ποταμό του Αγίου Πνεύματος. Επειδή τελεί υπό την επιρροή του Αγίου Πνεύματος, γι' αυτό και το πολίτευμά της εικονίζει και αντανακλά το πολίτευμα της Βασιλείας. Όπως το είναι και η ταυτότητα της Εκκλησίας, έτσι και η δομή και διάρθρωσή της, το πολίτευμα και το ήθος της, προκύπτουν ως πρόληψη και πραγματοποίηση των εσχάτων και της Βασιλείας, όπως βιώνονται στην ευχαριστιακή της σύναξη.

Πράγματι, οι καταβολές της Εκκλησίας όπως και ο προορισμός της είναι η αιωνιότητα του Θεού. Γι' αυτό και η ύπαρξή της Εκκλησίας εκτείνεται «πρὸ καταβολῆς κόσμου», αποτελώντας προαιώνιο μυστήριο στη βάση του βιβλικού και πατερικού σχήματος της ευδοκίας του Πατρός, της αυτοουργίας του Υιού και της συνέργιας του Αγίου Πνεύματος. Η Εκκλησία, λοιπόν, έχει καταβολές και ρίζες στην αιδιότητα του Θεού, ενεργοποιείται με τη δημιουργία, μετά την πτώση προετοιμάζεται δια των μεσσιανικών προσδοκιών του λαού του Θεού, αναδύεται στην ιστορία με την ενανθρώπιση και συγκροτείται ως Σώμα Χριστού με την Πεντηκοστή. Η Εκκλησία πρωταγωνιστεί στο σχέδιο του Θεού για τη σωτηρία του κόσμου. Αυτό οδήγησε την αρχαία Εκκλησία να αντιληφθεί εξαρχής τον κεντρικό της ρόλο στην κτίση και στην ιστορία ως ανακεφαλαίωση του μυστηρίου της θείας οικονομίας. Κατά τον Ερμά, χριστιανό συγγραφέα του 2ου αι., η Εκκλησία «πάντων πρώτη ἐκτίσθη... καὶ διὰ ταύτην ὁ κόσμος κατηρτίσθη». Η Εκκλησία ζει όλες αυτές τις πτυχές της ύπαρξης και ταυτότητάς της κατεξοχήν στη Θεία Ευχαριστία, η οποία συνιστά πρόληψη και πρόγευση των εσχάτων. Ο αναστημένος Χριστός έχοντας επιτελέσει την ευδοκία του Πατρός, προσφέρεται ως το «τέλος» και η «πληρότητα» της δημιουργίας και αναφέρει τον λαό του, τα μέλη του Σώματός του, τα οποία οικειώνεται δια του Αγίου Πνεύματος, προς τον Θεό και Πατέρα. Στη Θεία Ευχαριστία εικονολογείται όλη η οικουμένη, την οποία απαρτίζουν ουράνια και επίγεια, ορατά και αόρατα, ζώντες και τεθνεώτες, οι χοροί των αγγέλων και των αγίων ανθρώπων, όπως εμφανίζονται στο άγιο δισκάριο. Σύμπασα η κτίση προσάγεται από τον Υιό στον Πατέρα και δια του Αγίου Πνεύματος πραγματοποιείται το μυστήριο της υιοθεσίας του ανθρώπου. Το Άγιο Πνεύμα οδηγεί και ενώνει την ανθρωπότητα με το θεανθρώπινο σώμα του Υιού, και κατά τούτο πραγματοποιεί την «εγχρίστωση» ως υιοθεσία. Το τριαδικό μυστήριο της ενότητας των θείων προσώπων ενεργείται σωτηριολογικά στη Θεία Ευχαριστία ως κοινωνία και ένωση των μελών της Εκκλησίας μεταξύ τους και με τον Χριστό, «ἵνα πάντες ἐν ᾧσι, καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ κάγω ἐν σοί, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ᾧσιν, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας καὶ ἐγὼ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ᾧσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν ἐσμεν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σύ ἐν ἐμοί, ἵνα ᾧσι τετελειωμένοι εἰς ἓν, καὶ ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σύ με ἀπέστειλας καὶ ἠγάπησας αὐτοὺς καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας» (Ιω. 17,21-23). Η Εκκλησία είναι η εικόνα της Βασιλείας μέσα στην ιστορία, γι' αυτό και βρίσκεται σε διαλεκτική ένταση με την ίδια την ιστορία. Ποτέ δεν μπορεί να γίνει κατάσταση αυτού του κόσμου. Τα μέλη της είναι ξένοι, πάροικοι και παρεπίδημοι μέσα στον κόσμο. Κατά συνέπεια, η οργάνωση της Εκκλησίας δεν μπορεί να εξυπηρετεί απλώς τις ιστορικές πραγματικότητες, αλλά οφείλει να αντανακλά και να αντικατοπτρίζει την εσχατολογική της υπόσταση.

Χαρακτηρίζουμε συνήθως ιεραρχικό ή επισκοπικό ενίοτε και δημοκρατικό το πολίτευμα της Ορθόδοξης Εκκλησίας και συχνά το αντιπαραβάλλουμε με τον ιεροκρατικό συγκεντρωτισμό των Ρωμαιοκαθολικών και τον ατομοκεντρικό πρεσβυτεριανισμό των Προτεσταντών. Συχνά στα δογματικά εγχειρίδια και των ορθοδόξων η όλη οργάνωση της Εκκλησίας θεωρείται ως αποτέλεσμα της επισκοπικής και μόνον εξουσίας. Η Ορθοδοξία εμφανίζεται έτσι να επιλέγει μία μέση και ήπια κατάσταση μεταξύ των ακροβολισμών της δυτικής εκκλησιολογίας. Η έστω και διαφοροποιημένη αυτή θεώρηση διατρέχει τον κίνδυνο να εγκλωβίσει την Εκκλησία απλώς στα όρια μιας οργανωμένης ιστορικής κοινότητας. Κατά συνέπεια, κάθε ερμηνευτική πρόσβαση σε αυτήν εξαντλείται αποκλειστικά με όρους και μεθόδους που προσιδιάζουν στην κοινωνιολογία. Η Εκκλησία ταυτίζεται πλήρως με την ιστορική κοινότητα; Μήπως η αλήθεια και η ενότητά της ανάγεται περισσότερο σε μία αόρατη Εκκλησία, καθόσον η ορατή περιέχει τα έντονα πλήγματα της ιστορίας; Στις απορίες και διαμάχες αυτές της χριστιανικής Δύσης, η Ορθόδοξη Παράδοση έχει μία τελείως διαφορετική θεώρηση των πραγμάτων.

Σύμφωνα με τα όσα έχουμε εκθέσει, το είναι και η ταυτότητα της Εκκλησίας αποβαίνουν καθοριστικά στην ορθόδοξη θεώρηση της εκκλησιολογίας πριν από οποιαδήποτε κοινωνιολογική προσέγγιση. Η δομή και διάρθρωση, το πολίτευμα και το ήθος της Εκκλησίας δεν είναι ένα οποιοδήποτε ιστορικό προϊόν και επιφανόμενο αλλά συνέπεια του είναι και της ταυτότητάς της που, ακολούθως, προσλαμβάνει ιστορική σάρκα και υπόσταση. Η ορθόδοξη εκκλησιολογία βλέπει τη δομή και διάρθρωση της Εκκλησίας μέσα στον κόσμο ως πραγματικότητα των εσχάτων, όπως αυτή παρουσιάζεται στη Θεία Ευχαριστία. Κατά την τέλεση της Ευχαριστίας τα έσχατα διεισδύουν εντός του ιστορικού χρόνου και απελευθερώνουν την κτίση και την ιστορία από τους ποικίλους περιορισμούς τους. Η Ευχαριστία είναι πάντοτε το νέο και ολοένα ανανεούμενο γεγονός της Εκκλησίας. Μέσα από τη δυναμική σύνδεση *Εκκλησίας- Ευχαριστίας-Βασιλείας* πηγάζει και αναπτύσσεται η όλη δομή και διάρθρωση της εκκλησιαστικής κοινότητας. Ζώντας σε συγκεκριμένα ιστορικά πλαίσια, η Εκκλησία βρίσκεται πάντοτε σε διάλογο με την περιρρέουσα ατμόσφαιρα και τον πολιτισμό της εποχής. Συνάμα, όμως, η Εκκλησία εκφράζεται με δομές και σχήματα που εμπεριέχουν τη διαλεκτική εσχάτων και ιστορίας. Πρόκειται κατά βάση για μία ευχαριστιακή θεώρηση της εκκλησιολογίας, η οποία εξαρτά τη δομή της Εκκλησίας από συγκεκριμένες θεολογικές και εκκλησιολογικές αρχές και όχι μονάχα από οργανωτικές ανάγκες και κατεστημένα σχήματα που παρήγαγε η ιστορική της πορεία και διαδρομή.

Η Εκκλησία συνιστά την ανακεφαλαίωση του μυστηρίου της θείας οικονομίας που αποκαλύπτεται μέσα από την ιδιάζουσα συμβολή των προσώπων της Αγίας Τριάδος. Η *τριαδολογική βάση* αποτελεί μια πρώτη δομική αρχή της εκκλησιολογίας. Καθώς η Εκκλησία αντλεί την υπαρξιακή της ταυτότητα όχι από το ιστορικό παρελθόν, αλλά από το μέλλον της Βασιλείας και, συνεπώς, είναι από τώρα μία κοινότητα των εσχάτων, η οργάνωσή της είναι ανάγκη να αντικατοπτρίζει την εσχατολογική της υπόσταση και δομή. Η διείσδυση και έντονη διήθηση του *εσχατολογικού παράγοντα* μέσα στις ιστορικές δομές που ενσαρκώνει η Εκκλησία είναι η δεύτερη εκκλησιολογική αρχή. Αλλά το είναι της Εκκλησίας μέσα στην κτίση και την ιστορία δεν συμπίπτει ακόμη πλήρως και απολύτως με τη Βασιλεία. Αυτό το *ήδη και όχι ακόμη* της Βασιλείας στην Εκκλησία εμφανίζεται ως εικονική οντολογία, ως πρόγευση και σταθερός προσανατολισμός των εσχάτων.

Η Εκκλησία ως ιστορική πραγματικότητα συνδέεται με την εσχατολογική κατάσταση μέσω της εικονικής οντολογίας που πραγματοποιείται στη Θεία Ευχαριστία. Τον εικονισμό αυτόν δημιουργεί το Άγιο Πνεύμα, το οποίο «ὄλον συγκροτεῖ τὸν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας», φέροντας

σε διαλεκτική σχέση την ιστορία με τα έσχατα. Η ώσμωση αυτή Εκκλησίας και Βασιλείας προκαλεί ένταση με κάθε ενδοκοσμική κατάσταση. Πρόκειται κυριολεκτικά για σύγκρουση με τη ροή της ιστορίας που εμπεριέχει και αναπαράγει τη φθορά και τον θάνατο. Καμία δόξα, νίκη και καταξίωση της Εκκλησίας με τα κριτήρια αυτού του κόσμου δεν αρκεί για να την δελεάσει, ώστε να παύσει να θεωρεί τον εαυτό της ξένο και πάροικο της ιστορίας που προσδοκά έντονα και εκζητεί τη μέλλουσα και μένουσα πόλη. Το κρίσιμο αυτό ζήτημα θέτει την τρίτη εκκλησιολογική αρχή που πρέπει να διέπει την οργανωτική δομή της Εκκλησίας. Η Θεία Ευχαριστία, τέλος, είναι η κατεξοχήν έκφραση και εικόνα των εσχάτων, το καθολικό μυστήριο, το είναι και το φαίνεσθαι της Εκκλησίας. Συνεπώς, η δομή και διάρθρωση της Εκκλησίας επιβάλλεται να προκύπτει, ως τέταρτη εκκλησιολογική αρχή, από τη *δομή και οργάνωση της Ευχαριστίας ως εσχατολογικής σύναξης*.

Πρωταρχικό στοιχείο της δομής της Ευχαριστίας ως εικόνας των εσχάτων είναι η σύναξη του λαού «ἐπὶ τὸ αὐτὸ». Ως αποτέλεσμα της αγαπητικής κλήσης του Θεού, της Καινής Διαθήκης, η ελεύθερη συνάθροιση της Εκκλησίας είναι ανοικτή προς όλους πέρα από κάθε διάκριση και διαφορά. Είναι η συναγωγή και η ενότητα της διασκορπισμένης και διασπασμένης ανθρωπότητας στην ενότητα του ευχαριστιακού Σώματος. Η Εκκλησία δεν είναι ούτε θρησκεία, ούτε ιδεολογία, ούτε κοινωνική διδασκαλία. Είναι η κοινότητα του λαού του Θεού. Η σύναξη «ἐπὶ τὸ αὐτὸ» είναι το πρώτο συστατικό λειτουργήμα της δομής της Εκκλησίας. *Κέντρο της σύναξης αυτής είναι ο Χριστός που ως δεύτερος Αδάμ ενοποιεί και ενσωματώνει στην ύπαρξή του τη διασκορπισμένη ανθρωπότητα. Αυτός είναι η μοναδική κεφαλή που συνέχει και ζωοποιεί τα πολλά μέλη του Σώματός του, τα οποία ήταν προηγουμένως «διεστώτα» και τώρα συνάγονται σε μία θεανθρώπινη ενότητα. Καμία απόσταση δεν υφίσταται μεταξύ της κεφαλής και του Σώματος, όπως ακριβώς σε ένα ζωντανό οργανισμό. Η εν Χριστώ ένωση και σύναξη του λαού είναι το δεύτερο συστατικό λειτουργήμα της Εκκλησίας. Ο Χριστός της σύναξης αυτής περιβάλλεται από το συνέδριο των Αποστόλων, οι οποίοι μαρτυρούν εκ πείρας την αλήθεια και γνησιότητα του προσώπου του. Η παρουσία και μαρτυρία των Αποστόλων περίξ του Χριστού είναι το τρίτο συστατικό λειτουργήμα της Εκκλησίας.*

Δομή και οργάνωση της Εκκλησίας

Στα σχολαστικής έμπνευσης δογματικά εγχειρίδια του παρελθόντος η Εκκλησία ορίζεται ως το επίγειο θείο καθίδρυμα της κοινωνίας των πιστών. Προέρχεται από τον Χριστό και τους Αποστόλους που μεταβιβάζουν την εκκλησιαστική εξουσία και διαδοχή στους επισκόπους. Πρόκειται για μία σαφώς *ιεροκρατική* αντίληψη που διακρίνει ιστορικά, διοικητικά και θεολογικά το σώμα της Εκκλησίας σε κλήρο και λαό. Γνώρισμα της παραδοσιακής Ρωμαιοκαθολικής θεολογίας, ο τονισμός αυτός της Εκκλησίας ως καθιδρυματικού θεσμού, εμπεριέχει μία δικανική αντίληψη που τοποθετεί την αυθεντία της Εκκλησίας σε έξωθεν επιβαλλόμενα στο σώμα των πιστών ατομικά ή συλλογικά σχήματα, όπως ο πάπας, το *magisterium*, η Αγία Γραφή, η Ιερά Παράδοση. Ο Χριστός ως ιδρυτής της Εκκλησίας εφοδίασε τον θεσμό της Εκκλησίας με τα απαραίτητα μέσα για την πορεία και ζωή της και κατόπιν την παρέδωσε στους επίγειους εκπροσώπους του. Σε μία τέτοια προοπτική, η αλήθεια και ενότητα της Εκκλησίας κατανοείται από τη σκοπιά ενός παγκόσμιου οργανισμού. Η Εκκλησία απαρτίζεται από μέρη και η καθολικότητά της ενέχει μία αυστηρά ιεραρχική δομή με κορυφή το πρωτείο του πάπα. Σε μία ευθύγραμμη ιστορική κατανόηση της αποστολικής διαδοχής, ο επίσκοπος, λόγω της ιερωσύνης του, έχει προτεραιότητα έναντι της ίδιας της κοινότητας,

αλλά και της Θείας Ευχαριστίας. Η Θεία Ευχαριστία κατανοήθηκε και συνεχίζει να εκλαμβάνεται «σακραμενταλιστικά» ως ανάμνηση μιας παρελθούσης πράξεως, ενώ τα λειτουργήματα της Εκκλησίας θεωρούνται ως αξιώματα μέσα στην ιεροκρατική δομή της. Η θεσμική αυτή εκδοχή της Εκκλησίας αυτονομήθηκε ιστορικά σε τέτοιο βαθμό που προκάλεσε την προτεσταντική Μεταρρύθμιση ακριβώς ως αντίδραση στον υπερβολικά ιδρυματικό και δικανικό χαρακτήρα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Για τους Μεταρρυθμιστές η αλήθεια και η ενότητα της Εκκλησίας δεν εντοπίζεται στη συγκεντρωτική και ιεραρχική οργάνωση και αυθεντία, αλλά στη χαρισματική ελευθερία που παρέχει στους πιστούς το Άγιο Πνεύμα δια μέσου της αυθεντίας της Αγίας Γραφής.

Η τραυματική αυτή εκκλησιολογική εμπειρία της δυτικής θεολογίας υιοθέτησε την περίφημη διάκριση μεταξύ «πνεύματος και ιεραρχίας» (Amt und Geist), μεταξύ θεσμού και χαρίσματος. Η ύπαρξη αλλά και η ζωή της Εκκλησίας φαίνεται να εξαντλείται στις δύο αυτές ανταγωνιστικές όψεις. Η εκκλησιολογία πάσχει και αντανακλά την αντίθεση μεταξύ θεσμού και χαρίσματος, ιεραρχίας και κοινωνίας, κληρικαλισμού και λαϊκισμού ως μία εγγενή προς τη φύση της αγκύλωση.

Από αυτή την πόλωση μεταξύ θεσμού και χαρίσματος δεν φαίνεται να είναι άμοιρη και η παράδοση της Ανατολικής Εκκλησίας ως τις μέρες μας. Αιρέσεις, όπως ο Μαρκιωνιτισμός και ο Μοντανισμός, απέρριπταν την ιεραρχική οργάνωση και τα μυστήρια της Εκκλησίας, αναπτύσσοντας ένα ισχυρό προφητικό και ενθουσιαστικό κίνημα. Η πραγματική Εκκλησία είναι η Εκκλησία του Πνεύματος που συμπληρώνει την αποκάλυψη του Χριστού και κυβερνάται από χαρισματούχους προφήτες, ενώ τα μέλη της πρέπει να διακρίνονται για την ηθική τους πειθαρχία και καθαρότητα. Αν η εκκλησιολογική εξέλιξη μέχρι τους αποστολικούς Πατέρες δεν εμφανίζει το πρόβλημα αυτό, τα πράγματα αλλάζουν με τον Ωριγένη και την επίδρασή του στην μοναστική κυρίως παράδοση της Ανατολής. Στον Αλεξανδρινό διδάσκαλο η λατρεία αλλά και η ίδια η Εκκλησία διακρίνεται σε «εξωτερική» και σε «εσωτερική». Η Ευχαριστία και κάθε μυστηριακή πράξη της Εκκλησίας ενέχει, απλώς, συμβολιστικό και αλληγορικό νόημα, ενώ ο Χριστός κατανοείται μάλλον ως αφετηρία προς τον άσαρκο Λόγο με την έμπνευση που παρέχει στον νου του ανθρώπου το Άγιο Πνεύμα. Τέλειος άνθρωπος είναι ο «γνωστικός». Ιδιαίτερη βαρύτητα δίδεται στον τύπο του χαρισματικού και πνευματικού πιστού που συλλαμβάνει το αληθινό περιεχόμενο των βιβλικών τύπων. Τα λειτουργήματα της Εκκλησίας, αν δεν ατονούν πλήρως, αφορούν απλώς το επίπεδο των απλοϊκών πιστών.

Δίχως καμία χριστολογική αναφορά, η αντίληψη μιας κοινωνίας των νοερών όντων που αρνείται τη σωματική διάσταση, επειδή μονάχα ο νους του ανθρώπου συγγενεύει κατά τα νεοπλατωνικά πρότυπα με τη θεότητα, θα επιχειρηθεί να εισαχθεί από τον μαθητή του Ωριγένη Ευάγριο Ποντικό στο μοναστικό πνεύμα της χριστιανικής Ανατολής. Η επίδραση του ωριγενισμού υπήρξε καταλυτική στη διαμόρφωση του ασκητικού ιδεώδους του μοναχισμού. Η Εκκλησία θεωρείται μονοσήμαντα ως θεραπευτήριο (του νου) από τα πάθη, ενώ ο μοναχισμός εκλαμβάνεται ως αποκλειστική μέθοδος της μυστικής ένωσης του πιστού με τον Θεό. Πέρα από τα καθαρώς θεωρητικά συμπτώματά της, που καταδικάστηκαν άλλωστε ως θεολογικές εκτροπές (Ε΄ Οικ. Σύνοδος), η ωριγενιστική προσέγγιση της Εκκλησίας μέσα στους μοναστικούς κύκλους της ορθόδοξης Ανατολής διαμόρφωσε μία μονομερώς *θεραπευτική* αντίληψη της εκκλησιολογίας. Έτσι εξασθενούν και μόνο ως υποβοηθητικά μέσα για την επίτευξη της ατομικής κάθαρσης υφίστανται τα λειτουργήματα, οι θεσμοί της Εκκλησίας, συχνά ακόμη και αυτή η μυστηριακή ζωή της. Από θεολογικής πλευράς οι Έλληνες Πατέρες

όπως ο Μέγας Αθανάσιος, οι Καππαδόκες, ο Ιωάννης Χρυσόστομος, ο Διονύσιος Αρεοπαγίτης, ο Συμεών ο Νέος Θεολόγος, ο Γρηγόριος Παλαμάς και ο Νικόλαος Καβάσιλας, επανένταξαν τη θεραπευτική προσέγγιση της εκκλησιολογίας στην ευχαριστιακή της ολοκλήρωση και προοπτική, όπως εξαρχής συνέβη με την εμπειρία της αρχαίας Εκκλησίας. Μεγαλειώδης κορύφωση της αρμονικής σύνθεσης μεταξύ ευχαριστιακής εμπειρίας και ασκητικού βιώματος, αλλά και ασφαλές θεμέλιο για την μετέπειτα πατερική παράδοση, συνιστά η θεολογία του αγίου Μαξίμου Ομολογητή. Στο έργο του *Μυσταγωγία* ο Μάξιμος Ομολογητής προέβη στην πρόσληψη του κοσμολογικού στοιχείου της ωριγενιστικής παράδοσης και στη σύνδεσή του όχι με την αρχική τελειότητα των νοερών όντων αλλά – πράγμα παράδοξο για την αρχαιοελληνική νοοτροπία– με την εσχατολογική διάσταση της Θείας Ευχαριστίας. Η Εκκλησία ανοίγεται σε συμπαντικές διαστάσεις μιας *κοσμικής λειτουργίας*. Κατά τον Μητροπολίτη Περγάμου Ιωάννη, «θέτοντας τη Θεία Λειτουργία στις κοσμικές της διαστάσεις ο άγιος Μάξιμος θεωρεί ότι η ευχαριστιακή αναφορά είναι το έσχατο στοιχείο που εκφράζει την ταυτότητα της Εκκλησίας. Στη μεταμόρφωση και προσαγωγή στον Χριστό σύμπαντος του αισθητού και νοερού κόσμου, των σχέσεων των ανθρώπων μεταξύ τους και με τον υλικό κόσμο τοποθετεί τη θεραπευτική εκκλησιολογία». Το θεραπευτικό στοιχείο της κάθαρσης, η απαλλαγή του κόσμου από το κακό, είναι απαραίτητο, δίχως όμως να συνιστά το έσχατο και τελικό κριτήριο της εκκλησιολογίας. Τελικός προορισμός της Εκκλησίας είναι η ευχαριστιακή μεταμόρφωση όλης της δημιουργίας, υλικής και πνευματικής, η αναφορά και προσαγωγή της στον Θεό.

Ωστόσο, η επίδραση της ωριγενιστικής παράδοσης στον μοναχισμό κληρονόμησε ως τις μέρες μας μία σειρά από ποιμαντικά και θεσμικά προβλήματα που εντοπίζονται κυρίως σε ένα είδος πολωτικού ανταγωνισμού μεταξύ *θεσμικής ιεραρχίας* και *χαρισματικού στοιχείου*, επισκόπων και μοναχών, ευχαριστιακής ζωής και ασκητικής καθαρότητας, δημιουργώντας ανάλογα και κρίσιμα εκκλησιολογικά διλήμματα. Η εκκλησιολογική συζήτηση που ξεκίνησε με το κίνημα των Σλαβοφίλων, με τη θεολογία της ρωσικής διασποράς, με την ελλαδική θεολογική ανανέωση του '60, συνεχίζεται ως τις μέρες μας διαλεγόμενη γόνιμα και με τους νέους προσανατολισμούς της δυτικής εκκλησιολογίας. Η θεολογική και υπαρξιακή σημασία της κοινωνίας, του προσώπου, της καθολικότητας, η σχέση μεταξύ χριστολογίας και πνευματολογίας στην εκκλησιολογία, η θεολογία των ακτίστων ενεργειών και κυρίως η εσχατολογική προοπτική θεσμών και χαρισμάτων ανανοηματοδοτούν το περιεχόμενο της περί Εκκλησίας θεολογίας. Πού τίθεται, λοιπόν, η ταυτότητα της Εκκλησίας; Στην υπό τον επίσκοπο ευχαριστιακή σύναξη, στους θεσμούς και στα λειτουργήματα της κοινότητας ή στο μοναστήρι και στην άσκηση κατά των παθών; Πώς συνδέεται το θεσμικό-ιεραρχικό στοιχείο με το χαρισματικό-υπαρξιακό; Η Θεία Ευχαριστία και τα λειτουργήματά της δεν εμπεριέχουν και απαιτούν την εισαγωγική διάσταση της θεραπείας και κάθαρσης; Μήπως η εμμονή στο ασκητικό ιδεώδες της αγιότητας εκφράζει μία βαθύτατη ανησυχία να μη μεταβληθούν και εκπέσουν τα εκκλησιολογικά λειτουργήματα από εσχατολογικές φανερώσεις της Βασιλείας σε απονεκρωμένους και δικανικούς θεσμούς, που θα εξυπηρετούν μία ιδρυματική αυθεντία και τη συντήρηση των θρησκευτικών τύπων ή, ακόμη χειρότερα, διάφορες ατομικές φιλοδοξίες και κοσμικές επιδιώξεις; Θεραπευτική, λοιπόν, ή ευχαριστιακή εκκλησιολογία; Προηγείται ο θεσμός ή το χάρισμα στην Εκκλησία; Πέρα από τη θεολογική σύνθεση για την ορθή σχέση των δύο αυτών παραγόντων της ορθόδοξης εκκλησιολογίας, επιβάλλεται σε πρακτικό επίπεδο η υπέρβαση μιας τέτοιας διελκυστίνδας που επανέρχεται συχνά πυκνά και σήμερα στους κόλπους της Ορθοδοξίας.

Τα λειτουργήματα της Εκκλησίας: Κλήρος και λαός

Από την απόλυτη ταύτιση της Ευχαριστίας με την Εκκλησία προκύπτει ότι και η δομή της ευχαριστιακής σύναξης εκφράζει την ίδια τη δομή και διοργάνωση της εκκλησιαστικής κοινότητας. Ήδη στην Καινή Διαθήκη η διάκριση *κληρικών* και *λαϊκών* συνιστά μία σαφή και μόνιμη πραγματικότητα. Ο προεστώς *επίσκοπος* της ευχαριστιακής σύναξης περιβάλλεται από το συνέδριο των *πρεσβυτέρων*, ενώ οι *διάκονοι* αποτελούν τον συνδετικό κρίκο μεταξύ κλήρου και λαού. Είναι σαφές ότι τα λειτουργήματα αυτά (*επίσκοπος*, *πρεσβύτερος*, *διάκονοι*, *λαϊκοί*) εξεικονίζουν το γεγονός της Εκκλησίας ως εσχατολογικής κοινότητας. Η επίγεια Ευχαριστία της Εκκλησίας ταυτίζεται με την υπερουράνια της Βασιλείας. Ο προεστώς *επίσκοπος* της ευχαριστιακής σύναξης είναι «εις τύπον Θεοῦ» ή «εις τύπον καὶ τόπον Χριστοῦ»· «ὄπου ὁ ἐπίσκοπος ἐκεῖ καὶ ἡ ἐκκλησία» (Κυπριανού, *Επιστολή* 66,8). Ένας *επίσκοπος* σε κάθε πόλη, μία ευχαριστιακή σύναξη, μία Εκκλησία υπήρξε ο οργανωτικός κανόνας της αρχαίας εκκλησιολογίας. Κατά συνέπεια, η αλήθεια και η ενότητα της Εκκλησίας εκφράζεται πάντοτε στο πλαίσιο της ευχαριστιακής και κανονικής ενότητας, «εν τη ευχαριστία και τῷ επισκόπῳ», ώστε η ὅλη Εκκλησία, η *καθολική* Εκκλησία, είναι η κατά τόπους υπό τον *επίσκοπο* μία Ευχαριστία.

Πράγματι, η Εκκλησία ως σύναξη του λαού του Θεού «ἐπὶ τὸ αὐτὸ» εικονίζει ακριβῶς την εσχατολογική σύναξη της Βασιλείας. Από τη σύναξη αυτή προέρχεται το λειτουργήμα των *λαϊκών* ως ιδιαίτερη τάξη στη δομή της Εκκλησίας. Η παρουσία του Χριστού στο επίκεντρο της σύναξης εικονίζεται από τον προεστώτα *επίσκοπο* της Ευχαριστίας «εις τύπον καὶ τόπον Χριστοῦ». Το λειτουργήμα του *επισκόπου* ως εικόνας του Χριστού συνιστά τη δεύτερη τάξη του κλήρου στη δομή της Εκκλησίας, στην οποία ανήκουν κατ' ἐπέκταση και οι *πρεσβύτεροι* που εικονίζουν το συνέδριο των Αποστόλων. Όπως ο Χριστός είναι εν μέσω του λαού, ο *επίσκοπος* συνδέεται οργανικά με τη σύναξη του λαού δια των *διακόνων* που ενώνουν και διακρίνουν λειτουργικά κλήρο και λαό, αποτελώντας ένα ακόμη λειτουργήμα στην τάξη του κλήρου. Επειδή τα παραπάνω λειτουργήματα συμπίπτουν με την ίδια τη δομή της εσχατολογικής κοινότητας της Βασιλείας, γι' αυτό και είναι απολύτως απαραίτητα και αναντικατάστατα, μόνιμα και αναλλοίωτα. Η οποιαδήποτε αλλοίωση ή παραμόρφωσή τους, επιφέρει άμεσα την αλλοίωση και παραμόρφωση της δομής και της ταυτότητας της Εκκλησίας.

Η Εκκλησία γνώρισε και γνωρίζει και άλλα λειτουργήματα που ενώ συνδέονται και εξαρτώνται από την ευχαριστιακή της δομή ως προϋποθέσεις ή δυναμικές της προεκτάσεις δεν πηγάζουν, ωστόσο, από την εσχατολογική της ταυτότητα. Αφορούν απλώς την ασκητική προετοιμασία της για τη Βασιλεία, τη διακονία του κόσμου και τη διαδρομή μέσα στην ιστορία. Τέτοια είναι το λειτουργήμα της διδασχίας, της προφητείας, της ιεραποστολής, τα ποιμαντικά λειτουργήματα, τα διάφορα λειτουργήματα της ασκητικής ζωής του μοναχισμού κλπ. Όλα αυτά είναι απαραίτητα λειτουργήματα της Εκκλησίας που μεταβάλλονται, αναπροσαρμόζονται ή και καταργούνται μέσα στην ιστορία. Κανένα από τα λειτουργήματα αυτά δεν θα επιζήσει στα έσχατα, γι' αυτό και είναι μετατρέψιμα ως λειτουργήματα της ιστορίας. Τα αναλλοίωτα λειτουργήματα, που τώρα αποτελούν εικόνες των εσχάτων, θα υφίστανται και στο μέλλον ως αληθείς και πλήρεις πραγματικότητες των πρωτοτύπων τους. Από την τέλεση της Ευχαριστίας προκύπτουν και οι δύο τάξεις της Εκκλησίας, οι *κληρικοί* και οι *λαϊκοί*, καθώς και τα ποικίλα λειτουργήματα που εκφράζουν την ὅλη δομή και διάρθρωσή της. Κλήρος και λαός είναι οι δύο ισότιμες και ιερατευτικές τάξεις της Εκκλησίας που

διαφοροποιούνται στην ποικιλία των διακονιών και τον λειτουργικό διαφορισμό των χαρισμάτων τους. Οι λαϊκοί είναι το αναπόσπαστο πλήρωμα του κλήρου, το «βασίλειον ιεράτευμα», το απαραίτητο λειτούργημα για την ύπαρξη του Σώματος της Εκκλησίας. Στη Θεία Ευχαριστία το «αμήν» του λαού του Θεού ως ενεργητική συγκατάνευση στα τελούμενα συνιστά θεμελιώδη εκκλησιολογική προϋπόθεση. Οι κληρικοί ποιμαίνουν και διακονούν τον λαό του Θεού με το ειδικό χάρισμα της ιερωσύνης. Η ποικιλία αυτή των διακονιών και των χαρισμάτων διαρθρώνεται σε μία λειτουργική ιεραρχία με βάση την ευχαριστιακή σύναξη. Έτσι ο επίσκοπος είναι ο προεστώς της Ευχαριστίας, οι πρεσβύτεροι είναι οι λειτουργοί της κατήχησης και της διδασχής και κατά παραχώρηση εξ ονόματος του επισκόπου της Ευχαριστίας, ενώ οι διάκονοι της Ευχαριστίας είναι και διάκονοι των αναξιοπαθούντων που προεκτείνουν την εμπειρία του ευχαριστιακού σώματος σε ολόκληρη τη ζωή της εκκλησιαστικής κοινότητας.

Η συνοδική λειτουργία της Εκκλησίας

Ο Χριστός δια του Αγίου Πνεύματος ίδρυσε μία Εκκλησία, η οποία ταυτίζεται με το Σώμα του. Από τη μία ευχαριστιακή τράπεζα της αποστολικής κοινότητας η Εκκλησία επεκτάθηκε στις πολλές ευχαριστιακές συνάξεις των κατά τόπους Εκκλησιών. Η μία Εκκλησία φανερώνεται πλέον στις πολλές τοπικές Εκκλησίες. Κάθε τοπική Εκκλησία, επειδή είναι εικόνα της εσχατολογικής κοινότητας μέσω της Θείας Ευχαριστίας, αποτελεί το πλήρες Σώμα του Χριστού. Η εκκλησιολογική πληρότητα και καθολικότητα μιας τοπικής Εκκλησίας θεμελιώνεται στη Θεία Ευχαριστία. Ήδη στην εποχή της Καινής Διαθήκης, κάθε τοπική ευχαριστιακή κοινότητα ονομάζεται «εκκλησία», ενώ από τους αποστολικούς πατέρες αποκαλείται «καθολική εκκλησία». Τη θέση των Αποστόλων λαμβάνουν οι «χειροτονημένοι» από αυτούς επίσκοποι ως προϊστάμενοι και κεφαλές συγκεκριμένων τοπικών Εκκλησιών. Οι πρεσβύτεροι περιβάλλουν τον επίσκοπο και οι διάκονοι συνδέουν πρακτικά και λειτουργικά τον κλήρο με τον λαό. Από τον 4ο αι. εμφανίζεται η ενορία και έτσι μέσα στα όρια της επισκοπής λειτουργούν και άλλες ευχαριστιακές συνάξεις, σε κάθε μία από τις οποίες προϊστάται ο επίσκοπος δια του πρεσβυτέρου.

Ωστόσο, οι κατά τόπους Εκκλησίες ως αυτοτελείς εκκλησιαστικές κοινότητες δεν είναι ανεξάρτητες και άσχετες μεταξύ τους. Η οργανική τους ενότητα, κοινωνία και αλληλοπεριχώρηση πραγματώνεται με τον συνοδικό θεσμό που, δίχως να συνιστά μία δομή υπεράνω των τοπικών Εκκλησιών, συνδέει τις κατά τόπους Εκκλησίες, υπερβαίνοντας έτσι τον κίνδυνο μιας παγκόσμιας οργάνωσης, αλλά και τον κίνδυνο της απομόνωσης και της αυτάρκειας. Κάθε τοπική Εκκλησία, για να έχει εκκλησιολογική πληρότητα, δεν αρκείται μόνο στην υπό τον επίσκοπο ευχαριστιακή σύναξη, αλλά οφείλει να είναι σε πλήρη κοινωνία με τις υπόλοιπες τοπικές Εκκλησίες ανά τον κόσμο. Έτσι ο κάθε επίσκοπος που εκλέγεται και χειροτονείται συνοδικά, αλλά και μετέχει στη σύνοδό του ως επικεφαλής μιας τοπικής Εκκλησίας, αποτελεί τον σύνδεσμο της τοπικής με την Εκκλησία ανά την οικουμένη.

Ο επίσκοπος που προεδρεύει στη σύνοδο των επισκόπων μιας τοπικής Εκκλησίας λέγεται πρώτος. Το λειτούργημα του πρώτου στον συνοδικό θεσμό εκφράζει τα λεγόμενα «πρεσβεία τιμής» και ασκείται όχι ως καθυπόταξη, αλλά ως σχέση συναρμογής, ισοτιμίας και αλληλεξάρτησης με τους άλλους επισκόπους. Ο πρώτος ως κεφαλή πράττει πάντοτε με τη συναίνεση των άλλων, αλλά και οι υπόλοιποι επίσκοποι δεν προβαίνουν δίχως τον πρώτο σε ενέργειες που αφορούν όχι απλώς τη δική τους επισκοπή αλλά και τις άλλες. Ο 34^{ος} αποστολικός κανόνας συνοψίζει τη σημασία του συνοδικού θεσμού ως γεγονός κοινωνίας

των τοπικών Εκκλησιών και αναδεικνύει το λειτούργημα του πρώτου όχι ως καθυπόταξη αλλά ως σχέση συναρμογής στα πλαίσια της αμοιβαιότητας και αλληλεξάρτησης με τους άλλους επισκόπους. «Οι επίσκοποι καθενός έθνους πρέπει να αναγνωρίζουν τον μεταξύ τους πρώτο και να τον θεωρούν ως κεφαλή τους και τίποτε περιττό να μην πράττουν δίχως την συγκατάθεση εκείνου. Να πράττει καθένας μόνον εκείνα που αφορούν στην επαρχία του και τα περίχωρά της. Αλλά και ο πρώτος τίποτε να μην πράττει δίχως τη συγκατάθεση όλων των επισκόπων. Κατ' αυτό τον τρόπο θα υπάρξει ομόνοια και θα δοξάζεται ο Θεός δια του Κυρίου εν Πνεύματι» (*Constitutiones Apostolorum*, VIII, 47). Ο πρώτος ως κεφαλή τίποτε δεν πράττει δίχως τη συγκατάθεση των άλλων αλλά και οι υπόλοιποι επίσκοποι δεν προβαίνουν δίχως τον πρώτο σε ενέργειες που αφορούν όχι απλώς τη δική τους επισκοπή αλλά και τις άλλες τοπικές Εκκλησίες.

Η διοίκηση της Εκκλησίας, λοιπόν, συνιστά και τον τρόπο έκφρασης της αλήθειας και ενότητάς της. Συνεπώς, η σύνοδος δεν είναι υπεράνω των τοπικών Εκκλησιών ή των επισκόπων αλλά ακριβώς η έκφραση της κοινωνίας, συναίνεσης και ενότητάς τους. Το αντίθετο θα σήμαινε την ύπαρξη μιας πυραμιδοειδούς, έστω και συνοδικής, παγκόσμιας οργάνωσης, το συλλογικό υποκατάστατο ενός οικουμενικού υπερεπισκόπου. Η συνοδικότητα ανέδειξε και τα πρωτεία, τις κεφαλές των κατά τόπους Εκκλησιών. Ο πρώτος ως κεφαλή τίποτε δεν πράττει χωρίς τα μέλη του σώματος, κατ' επέκταση δίχως τη σύνοδο. Τα πατριαρχεία, οι αυτοκέφαλες Εκκλησίες, ο θεσμός της πενταρχίας, τα πρωτεία τιμής, ενώ συνιστούν εκφράσεις της συνοδικότητας, δεν αφορούν αναλλοίωτα λειτουργήματα της Εκκλησίας, αλλά εκείνα που εξυπηρετούν ιστορικές ανάγκες. Κατ' αυτή την έννοια, τα «έκκλησιαστικά τοῖς πολιτικοῖς εἴωθε συµµεταβάλεσθαι πράγμασιν». Κάθε επίσκοπος, είτε μητροπολίτης, είτε πατριάρχης, είναι πάνω απ' όλα προεστώς της Ευχαριστίας που προσκομίζει στη σύνοδο τη μαρτυρία και εμπειρία του λαϊκού σώματος της ευχαριστιακής του συνάξεως ως αλήθεια της καθολικής Εκκλησίας. Γι' αυτό και υφίσταται ισοτιμία ψήφου και γνώμης όλων των επισκόπων, με μόνη διαφορά την πρωτοκαθεδρία. Κάθε επίσκοπος μιας τοπικής Εκκλησίας μετέχει στη σύνοδο ή εάν τούτο είναι αδύνατο, συγκατατίθεται με τις αποφάσεις της για να μην είναι ξένες ως προς την κοινότητά του οι συνοδικές πράξεις, οι οποίες οπωσδήποτε υπόκεινται στη διαδικασία ελεύθερης αποδοχής από τις κατά τόπους Εκκλησίες.

Αντίθετα, το παπικό πρωτείο εκφράζει μία ολοκληρωτική εκκλησιολογία, που προβάλλει τον επίσκοπο Ρώμης όχι ως ισότιμο επίσκοπο με τους άλλους και απλώς πρόεδρο της συνόδου του, αλλά ως αλάθητο υπερεπίσκοπο υπεράνω συνοδικών δομών της παγκόσμιας Εκκλησίας. Η μοναρχιανίζουσα αυτή εκκλησιολογία που ακυρώνει την καθολικότητα των τοπικών Εκκλησιών και δομείται απολυταρχικά σε μία παγκόσμια δικανική και καθιδρυματική αρχή εξυπηρετεί ίσως τη νοοτροπία του κύρους και της αποτελεσματικότητας, όχι όμως την ευχαριστιακή και εσχατολογική συγκρότηση της Εκκλησίας.

Πέρα από οργανωτικές ανάγκες και κατεστημένα σχήματα της ιστορικής της διαδρομής, η δομή και διάρθρωση της Εκκλησίας είναι απαραίτητο να αντανακλά την ταυτότητά της ως κοινωνίας των εσχάτων. Έτσι, η Θεία Ευχαριστία και μόνον συνιστά πηγή και αφετηρία για τη διοργάνωση των θεσμών, των λειτουργημάτων, των τάξεων και των χαρισμάτων, όπως και κάθε έκφρασης της ζωής της Εκκλησίας μέσα στην ιστορία. Η ενότητα, αγιότητα, καθολικότητα και αποστολικότητα κάθε τοπικής Εκκλησίας συναρτώνται από την υπό τον επίσκοπο ευχαριστιακή σύναξη. Παράλληλα, ο επίσκοπος κάθε τοπικής Εκκλησίας είναι ο σύνδεσμος με τις άλλες τοπικές Εκκλησίες. Ο συνοδικός θεσμός, που και αυτός προκύπτει

από τη Θεία Ευχαριστία, συνιστά έκφραση της ενότητας μέσα στην πολλαπλότητα των κατά τόπους Εκκλησιών. Το εκκλησιολογικό αυτό ήθος, όταν εκκοσμικεύεται, είναι δυνατό να οδηγή στην αντίληψη ενός παγκόσμιου καθιδρύματος και να εμφανίζει μοναρχικές και δικανικές εξουσίες (πρωτείο και αλάθητο), να κλείνεται στην αυτάρκεια εθνικών δικαιοδοσιών ή να μην ενδιαφέρεται καν για την ορατή ενότητα της Εκκλησίας και να εκλαμβάνει την πολυδιάσπαση και τον κατακερματισμό ως ιστορική έκφραση της αόρατης Εκκλησίας. Έτσι, όμως, συσκοτίζεται η αλήθεια και η ενότητα της Εκκλησίας και θεσμοποιείται η εκκοσμίκευσή της με τίμημα την τραγωδία της αυτάρκειας, της διαίρεσης, της αυτονόμησης, αλλά και της αλλοτρίωσης του εσχατολογικού ήθους της.

Η αλήθεια και η ενότητα της Εκκλησίας δεν είναι ένας δεδομένος θεσμός που επιβάλλεται αντικειμενικά ως αλάθητη εξουσία, ούτε βέβαια, μία ατομική ψυχολογική εμπειρία, αλλά το γεγονός της Θείας Ευχαριστίας στις θεολογικές διαστάσεις του μυστηρίου της θείας οικονομίας και της εσχατολογικής εμπειρίας της Βασιλείας. Ο συνοδικός θεσμός που προκύπτει από την ευχαριστιακή εμπειρία, ως αντανάκλαση της κοινωνίας των προσώπων της Αγίας Τριάδος, αντιτίθεται προς κάθε πνευματοκρατορική αποδόμηση του Σώματος της Εκκλησίας, προς κάθε αντιεραρχικό εξισωτισμό όπως και προς κάθε μοναρχικό ολοκληρωτισμό. Στην πορεία της μέσα στην ιστορία συχνά και αναπόφευκτα συσκοτίζεται η αλήθεια και η ενότητα της Εκκλησίας, όταν ορισμένα μέλη της υποκύπτουν στις σκοπιμότητες και τις επιδιώξεις ενός θρησκευτικού, δηλαδή, εγκλωβισμένου στην ιστορία κοσμικού θεσμού. Οι αιρέσεις και τα σχίσματα, οι έριδες των πρωτείων, οι πολιτικές και εθνικιστικές φιλοδοξίες, η γραφειοκρατική ιεραρχία, τα άσχετα από την ευχαριστιακή εμπειρία αξιώματα και οι λοιπές παραμορφώσεις στην εκκλησιολογία, δεν συνιστούν παρά την ιστορική σάρκα της Εκκλησίας, τη θρησκευτική έκπτωση και αλλοτρίωση ορισμένων μελών της. Παρόλες τις κακοήθειες της ιστορίας, μόνιμος και σταθερός παραμένει ο προσανατολισμός της μίας, αγίας, καθολικής και αποστολικής Εκκλησίας που προσδοκά έντονα και ήδη βιώνει τα έσχατα της Βασιλείας, πέρα από τους περιορισμούς του χώρου και του χρόνου, στην ευχαριστιακή δομή και συνοδική διάρθρωσή της.

Κείμενα

Α΄ Κορ. 11,16-22:

«Εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνηκος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ ὅτι οὐκ εἰς τὸ κρεῖττον, ἀλλ' εἰς τὸ ἥττον συνέρχεσθε. πρῶτον μὲν γὰρ συνερχομένων ὑμῶν ἐν ἐκκλησίᾳ ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν, καὶ μέρος τι πιστεύω· δεῖ γὰρ καὶ αἰρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν. συνερχομένων οὖν ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ οὐκ ἔστι κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν· ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει ἐν τῷ φαγεῖν, καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει. μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας; τί ὑμῖν εἶπω; ἐπαινέσω ὑμᾶς ἐν τούτῳ; οὐκ ἐπαινῶ».

Α΄ Κορ. 14,26-40:

«Τί οὖν ἐστίν, ἀδελφοί, ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἐρμηνείαν ἔχει· πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω. εἴτε γλώσση τις λαλεῖ, κατὰ δύο ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ εἷς διερμηνευέτω· ἐὰν δὲ μὴ ἦ διερμηνευτής, σιγάτω ἐν ἐκκλησίᾳ, ἑαυτῷ δὲ λαλεῖτω καὶ τῷ Θεῷ. προφητῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν· ἐὰν δὲ ἄλλω ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ὁ πρῶτος σιγάτω. δύνασθε γὰρ καθ' ἓνα πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσι καὶ πάντες παρακαλῶνται· καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται· Τί οὖν ἐστίν, ἀδελφοί, ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἐρμηνείαν ἔχει· πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω. οὐ γὰρ ἐστὶν ἀκαταστασίας ὁ Θεός, ἀλλὰ εἰρήνης... Ὡστε, ἀδελφοί, ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν, καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις μὴ κωλύετε· πάντα εὐσημῶνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω».

Εβρ. 13,8-14:

«Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε· καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες. ἔχομεν θυσιαστήριον ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ τῆ σκηνῆ λατρεύοντες· ὧν γὰρ εἰσφέρεται ζῶων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρτίας εἰς τὰ Ἅγια διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα κατακαίεται ἕξω τῆς παρεμβολῆς· διὸ καὶ Ἰησοῦς, ἵνα ἀγίαση διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν, ἕξω τῆς πύλης ἔπαθε. τοίνυν ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν ἕξω τῆς παρεμβολῆς τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες· οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν».

Πρ. 15, 28-30:

«Καί τινες κατελθόντες ἀπό τῆς Ἰουδαίας ἐδίδασκον τοὺς ἀδελφοὺς ὅτι ἐὰν μὴ περιτέμνησθε τῷ ἔθει Μωϋσέως, οὐ δύνασθε σωθῆναι. γενομένης οὖν στάσεως καὶ ζητήσεως οὐκ ὀλίγης τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβῃ πρὸς αὐτούς, ἔταξαν ἀναβαίνειν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν καὶ τινὰς ἄλλους ἐξ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ πρεσβυτέρους εἰς Ἱερουσαλὴμ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Οἱ μὲν οὖν προπεμφθέντες ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας διήρχοντο τὴν Φοινίκην καὶ Σαμάρειαν ἐκδιηγούμενοι τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐθνῶν, καὶ ἐποίουν χαρὰν μεγάλην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς. παραγενόμενοι δὲ εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπεδέχθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, ἀνήγγειλάν τε ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησε μετ' αὐτῶν, καὶ ὅτι ἤνοιξε τοῖς ἔθνεσι θύραν πίστεως. Ἐξανέστησαν δὲ τινες τῶν ἀπὸ τῆς αἰρέσεως τῶν Φαρισαίων πεπιστευκότες, λέγοντες ὅτι δεῖ περιτέμνειν αὐτοὺς παραγγέλλειν τε τηρεῖν τὸν νόμον Μωϋσέως. Συνήχθησαν δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου. Πολλῆς δὲ συζητήσεως γενομένης ἀναστὰς Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτούς· ἄνδρες ἀδελφοί, ὑμεῖς ἐπίστασθε ὅτι ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐξελέξατο διὰ τοῦ στόματός μου ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου καὶ πιστεῦσαι. καὶ ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς δοὺς αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καθὼς καὶ ἡμῖν, καὶ οὐδὲν διέκρινε μεταξύ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν τῇ πίστει καθαρίας τὰς καρδίας αὐτῶν. νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν Θεόν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι· ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ πιστεύομεν σωθῆναι καθ' ὃν τρόπον κάκεῖνοι. Ἐσίγησε δὲ πᾶν τὸ πλῆθος καὶ ἤκουον Βαρνάβαν καὶ Παύλου ἐξηγουμένων ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τοῖς ἔθνεσι δι' αὐτῶν... Τότε ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πέμψαι εἰς Ἀντιόχειαν σὺν τῷ Παύλῳ καὶ Βαρνάβῃ, Ἰούδαν τὸν ἐπικαλούμενον Βαρσαββᾶν καὶ Σίλαν, ἄνδρας ἡγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς, γράψαντες διὰ χειρὸς αὐτῶν τάδε· Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν χαίρειν. Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξεληθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ διεστείλαμεθα, ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδόν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβῃ καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις παρεδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἀπεστάλκαμεν οὖν Ἰούδαν καὶ Σίλαν καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά. ἔδοξε γὰρ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βᾶρος πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράξετε. ἔρρωσθε. Οἱ μὲν οὖν ἀπολυθέντες ἦλθον εἰς Ἀντιόχειαν, καὶ συναγαγόντες τὸ πλῆθος ἐπέδωκαν τὴν ἐπιστολήν».

Αποστολικὸς Κανὼν ΛΔ΄:

«Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναί χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τι πράττειν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τι. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεός, διὰ Κυρίου, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι· ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα».

Αποστολικὸς Κανὼν ΛΖ΄:

«Δεύτερον τοῦ ἔτους σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀνακρινέτωσαν ἀλλήλως τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰς ἐμπιπούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλογίας διαλυέτωσαν· ἅπαξ μὲν, τῇ τετάρτῃ ἔβδομάδι τῆς Πεντηκοστῆς· δεύτερον δὲ, Ὑπερβερεταίου δωδεκάτῃ».

Κανὼν Α τῆς Ζ' Οικουμενικῆς Συνόδου, Ράλλη Γ. – Ποτλή Μ., *Σύνταγμα Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων*, Τόμος Β', σσ. 555-556:

«Τοῖς τὴν ἱερατικὴν λαχούσιν ἀξίαν μαρτυρίαν τε καὶ κατορθώματα αἱ τῶν κανονικῶν διατάξεων εἰσιν ὑποτυπώσεις· ἅς ἀσμένως δεχόμενοι, μετὰ τοῦ Θεοφάντορος Δαβὶδ ἄβδομεν πρὸν τὸν δεσπότην Θεόν, λέγοντες· Ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρφθην, ὡς ἐπὶ παντὶ πλοῦτῳ· καί, Ἐνετείλω δικαιοσύνην, τὰ μαρτυρία σου εἰς τὸν αἰῶνα, συνέτισόν με καὶ ζήσομαι· καί, Εἰς τὸν αἰῶνα ἡ προφητικὴ φωνὴ ἐντέλλεται ἡμῖν φυλάττειν τὰ μαρτύρια τοῦ Θεοῦ καὶ ζῆν ἐν αὐτοῖς, δηλονότι ἀκράδαντα καὶ ἀσάλευτα διαμένοντα, ὅτι καὶ ὁ Θεόπτης Μωϋσῆς οὕτω φησὶν· Ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔστι προσθεῖναι καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν· καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος Πέτρος ἐν αὐτοῖς ἐγκαυχώμενος βοᾷ· Εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι. Καὶ ὁ Παῦλός φησιν· Κἂν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. Τούτων οὖν οὕτως ὄντων καὶ διαμαρτυρουμένων ἡμῖν, ἀγαλλιώμενοι ἐπ' αὐτοῖς ὡς εἴ τις εὕρει σκύλα πολλά, ἀσπασίως τοὺς θεῖους κανόνας

ένστερνιζόμεθα και όλόκληρον τὴν αὐτῶν διαταγὴν και ἀσάλευτον κρατύνομεν, τῶν ἐκτεθέντων ὑπὸ τῶν ἀγίων σαλιγγῶν τοῦ Πνεύματος, τῶν πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν τε ἐξ ἀγίων Οἰκουμεικῶν συνόδων και τῶν τοπικῶς συναθροισθεισῶν ἐπὶ ἐκδόσει τοιούτων διαταγμάτων και τῶν ἀγίων Πατέρων ἡμῶν, ἐξ ἐνόσ γὰρ ἅπαντες και τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἀγασθέντες ὤρισαν τὰ συμφέροντα. Καὶ οὐς μὲν τῷ ἀναθέματι παραπέμπουσι και ἡμεῖς ἀναθεματίζομεν, οὐς δὲ τῇ καθαιρέσει και ἡμεῖς καθαιροῦμεν, οὐς δὲ τῷ ἀφορρισμῷ και ἡμεῖς ἀφορίζομεν, οὐς δὲ ἐπιτιμῷ παραδιδόασι και ἡμεῖς ὡσαύτως ὑποβάλλομεν. Ἀφιλάργυρος γὰρ ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν, ὁ ἀναβεβηκῶς εἰς τρίτον οὐρανὸν και ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα, Παῦλος ὁ θεῖος ἀπόστολος, διαῤῥήδην βοᾷ».

Μεγάλου Βασιλείου, Ερμηνεία εἰς τον ΜΕ Ψαλμόν, ΡG 29, 423-4:

«Οὗτος τοίνυν ὁ ποταμὸς εὐφραίνει πᾶσαν ὁμοῦ τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ, ἥτοι τὴν Ἐκκλησίαν τῶν τὸ πολίτευμα ἐχόντων ἐν οὐρανοῖς· ἢ πᾶσαν τὴν νοητὴν κτίσιν ἀπὸ τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων μέχρι τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν πόλιν χρῆ νοεῖν εὐφραίνομένην ὑπὸ τῆς ἐπιτρόχης τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ὅριζονται γὰρ τινες πόλιν εἶναι σύστημα ἰδρυμένον, κατὰ νόμον διοικούμενον. Ἐφαρμόζει δὲ και τῇ ἄνω Ἰερουσαλήμ τῇ ἐπουρανίῳ πόλει ὁ ἀποδοθεὶς ὄρος τῆς πόλεως. Σύστημα γὰρ κάκει τῶν πρωτοτόκων, τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς· και ἰδρυμένον τοῦτο διὰ τὸ ἀμετακίνητον τῆς διαγωγῆς τῶν ἀγίων, και κατὰ νόμον τὸν οὐράνιον διοικούμενον. Τὴν τοίνυν διάταξιν ἐκείνης τῆς πολιτείας, και πᾶσαν τὴν διακόσμησιν καταμαθεῖν, οὐδεμιᾶς ἐστὶν ἀνθρωπίνης φύσεως».

Εφ. 1,3-14:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς και πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ, καθὼς και ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ἡμᾶς ἀγίους και ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ, ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἡγαπημένῳ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων, κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς ἐν πάσῃ σοφίᾳ και φρονήσει, γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς και τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν αὐτῷ, ἐν ᾧ και ἐκληρώθημεν προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλήν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον δόξης αὐτοῦ, τοὺς προηλεκτούς ἐν τῷ Χριστῷ· ἐν ᾧ και ἡμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἐν ᾧ και πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ Ἁγίῳ, ὃς ἐστὶν ἀρράβων τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ».

Ερμά, Ποιμὴν, Ὅρασις β', IV:

«Ἀπεκαλύφθη δὲ μοι, ἀδελφοί, κοιμωμένῳ, ὑπὸ νεανίσκου εὐειδεστέτου λέγοντός μοι· Τὴν πρεσβυτέραν, παρ' ἧς ἔλαβες τὸ βιβλίδιον, τίνα δοκεῖς εἶναι; Ἐγὼ φημι· Τὴν Σίβυλλαν. Πλανᾶσαι, φησὶν, οὐκ ἔστιν. Τίς οὖν ἐστίν; φημί· Ἡ Ἐκκλησία, φησὶν. Εἶπον αὐτῷ· Διατί οὖν πρεσβυτέρα; Ὅτι, φησὶν, πάντων πρώτη ἐκτίσθη· διὰ τοῦτο πρεσβυτέρα, και διὰ ταύτην ὁ κόσμος κατηρτίσθη».

Ἀποκ. 21,2:

« Καὶ εἶπεν ὁ καθήμενος ἐπὶ τῷ θρόνῳ· ἰδοὺ καινὰ ποιῶ πάντα. και λέγει μοι· γράψον, ὅτι οὗτοι οἱ λόγοι πιστοὶ και ἀληθινοὶ εἰσι. και εἶπέ μοι· γέγονεν. ἐγὼ τὸ Α και τὸ Ω, ἢ ἀρχὴ και τὸ τέλος. ἐγὼ τῷ διψῶντι δώσω ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς δωρεάν. ὁ νικῶν, ἔσται αὐτῷ ταῦτα, και ἔσομαι αὐτῷ Θεὸς και αὐτὸς ἔσται μοι υἱός. Καὶ εἶδον οὐρανὸν καινὸν και γῆν καινήν· ὁ γὰρ πρῶτος οὐρανὸς και ἡ πρώτη γῆ ἀπῆλθον, και ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι. και τὴν πόλιν τὴν ἀγίαν Ἰερουσαλήμ καινήν εἶδον καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἡτοιμασμένην ὡς νύμφην κεκοσμημένην τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς. και ἤκουσα φωνῆς μεγάλης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λεγούσης· ἰδοὺ ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, και σκηνώσει μετ' αὐτῶν, και αὐτοὶ λαὸς αὐτοῦ ἔσονται, και αὐτὸς ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν ἔσται, και ἐξαλείψει ἀπ' αὐτῶν ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν, και ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος οὔτε κραυγὴ οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι· ὅτι τὰ πρῶτα ἀπῆλθον».

Ιωάννου Χρυσοστόμου, Εις την αγίαν Πεντηκοστήν Α, 4, PG 50, 458-59:

«Εἰ μὴ Πνεῦμα ἅγιον ἦν, ποιμένες καὶ διδάσκαλοι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὐκ ἦσαν· καὶ γὰρ οὗτοι διὰ τοῦ Πνεύματος γίνονται, καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησιν· «Ἐν ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιμένας καὶ ἐπισκόπους». Ὅραξ ὅτι καὶ τοῦτο διὰ τοῦ Πνεύματος; Εἰ μὴ Πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐν τῷ κοινῷ τούτῳ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ, οὐκ ἂν ὄτε πρὸ μικροῦ ἀνέβη ἐπὶ τὸ ἱερὸν βῆμα τοῦτο, καὶ πᾶσιν ὑμῖν ἔδωκεν εἰρήνην, καὶ ἐπεφθέγγασθε αὐτῷ κοινῇ πάντες, «Καὶ τῷ Πνεύματί σου»· διὰ τοῦτο οὐκ ἀναβαίνουντι μόνον, οὐδὲ διαλεγόμενῳ πρὸς ὑμᾶς, οὐδὲ εὐχομένῳ ὑπὲρ ὑμῶν ταύτην ἐπιφθέγγεσθε τὴν ῥῆσιν, ἀλλ' ὅταν παρὰ τὴν ἱεράν ταύτην ἐστήκη τράπεζαν, ὅταν τὴν φρικτὴν ἐκείνην θυσίαν ἀναφέρειν μέλλῃ· ἴσασι γὰρ οἱ μεμυημένοι τὸ λεγόμενον· οὐ πρότερον ἄπτεται τῶν προκειμένων, ἕως ἂν ὑμῖν αὐτὸς ἐπεύξηται τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου χάριν, καὶ ὑμεῖς ἐπιφθέγγεσθε αὐτῷ, «Καὶ τῷ Πνεύματί σου», διὰ τῆς ἀποκρίσεως αὐτῆς ἀναμνησκοντες αὐτοὺς ὅτι οὐδὲν αὐτὸς ὁ παρῶν πράττει, οὐδὲ ἀνθρωπίνης ἐστὶ φύσεως κατορθώματα τὰ προκείμενα δῶρα, ἀλλ' ἢ τοῦ Πνεύματος χάρις παρούσα καὶ πᾶσιν ἐφιπταμένη τὴν μυστικὴν ἐκείνην κατασκευάζει θυσίαν. Εἰ γὰρ καὶ ἀνθρωπὸς ἐστὶν ὁ παρῶν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν δι' αὐτοῦ. Μὴ τοίνυν πρόσχετε τῇ φύσει τοῦ ὀρωμένου, ἀλλ' ἐννοεῖ τὴν χάριν τὴν ἀόρατον. Οὐδὲν ἀνθρώπινον τῶν γινομένων ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ βήματι. Εἰ μὴ Πνεῦμα παρῆν, οὐκ ἂν συνέστη ἡ Ἐκκλησία· εἰ δὲ συνίσταται ἡ Ἐκκλησία, εὐδελον ὅτι τὸ Πνεῦμα πάρεστι».

Ιωάννου Χρυσοστόμου,

«ὡςπερ τις χριστοφόρος οἰακοστρόφος, ἐπισκοπῶν τὴν ὅτε εὐπλοῦσαν καὶ ὅτε κλυδωνιζομένην ὀλκάδα, ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν λαὸν διαλεγόμενος καὶ ὑπὲρ τοῦ πληρώματος εἰρήνην εὐχόμενος καὶ παρὰ τὴν ἀγίαν ἰστάμενος Τράπεζαν, ἵνα τὴν φρικτὴν ἀναφέρῃ θυσίαν»

Ιωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Κολοσσαίς, Ομιλία Γ, PG 62, 323-4:

«Μὴ δὴ νομίζετε παρ' ἡμῶν ταῦτα λέγεσθαι· ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐστὶν ἢ καὶ εἰς ἀνάξιον ἐνεργοῦσα, οὐ δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς. Ἀκούσατε οὖν τί φησιν ὁ Χριστὸς· Ἐὰν ἦ ἡ οἰκία ἀξία, ἐλθέτω ἡ 62.324 εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτήν. Πῶς δὲ ἀξία γίνεται; Ἐὰν δέξωνται ὑμᾶς, φησίν. Ἐὰν δὲ μὴ δέξωνται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσωσι τὸν λόγον ὑμῶν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται γῆ Σοδόμων καὶ Γομόρρας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. Τί οὖν ὄφελος, ὅτι δέχεσθε ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἀκούετε τῶν παρ' ἡμῶν λεγομένων; τί τὸ κέρδος, ὅτι θεραπεύετε, καὶ οὐ προσέχετε τοῖς λεγομένοις ὑμῖν; Ἐκείνη ἐστὶ τιμὴ ἡμῖν, ἐκείνη θεραπεία θαυμαστή, ἢ καὶ ὑμᾶς ὠφελοῦσα καὶ ἡμᾶς, ἐὰν ἡμῶν ἀκούητε. Ἀκούετε καὶ τοῦ Παύλου λέγοντος, Οὐκ ἤδειν, ἀδελφοί, ὅτι ἀρχιερεὺς ἐστίν. Ἄκουε καὶ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Πάντα ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε. Οὐκ ἐμοῦ καταφρονεῖς, ἀλλὰ τῆς ἱερωσύνης· ἂν ἴδῃς ταύτης γυμνὸν, τότε καταφρόνει, τότε οὐδὲ ἐγὼ ἀνέχομαι ἐπιτάττειν. Ἔως δ' ἂν ἐπὶ τοῦ θρόνου τούτου καθήμεθα, ἕως ἂν τὴν προεδρίαν ἔχωμεν, ἔχομεν καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἰσχύν, εἰ καὶ ἀνάξιοι ἐσμεν. Εἰ ὁ Μωϋσέως θρόνος οὕτως ἦν αἰδέσιμος, ὡς δι' ἐκεῖνον ἀκούεσθαι, πολλῷ μᾶλλον ὁ τοῦ Χριστοῦ θρόνος. Ἐκεῖνον ἡμεῖς διεδεξάμεθα· ἀπὸ τούτου φθεγγόμεθα, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Χριστὸς ἔθετο ἐν ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς. Οἱ πρέσβεις, οἵοιπερ ἂν ᾖσι, διὰ τὸ τῆς πρεσβείας ἀξίωμα πολλῆς ἀπολαύουσι τῆς τιμῆς. Ὅρα γάρ· εἰς μέσην βαρβάρων ἔρχονται τὴν γῆν μόνοι, μεταξὺ τοσοῦτων πολεμίων· καὶ ἐπειδὴ μεγάλα ὁ τῆς πρεσβείας ἰσχύει νόμος, πάντες αὐτοὺς τιμῶσι, πάντες εἰς αὐτοὺς ἀποβλέπουσι, πάντες μετὰ ἀσφαλείας ἐκπέμπουσι. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν πρεσβείας ἀνεδεξάμεθα λόγον, καὶ ἤκομεν παρὰ τοῦ Θεοῦ· τοῦτο γάρ ἐστὶ τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα. Ἦκομεν πρὸς ὑμᾶς πρεσβεύοντες, ἀξιοῦντες καταλῦσαι τὸν πόλεμον, καὶ λέγομεν ἐπὶ τίσιν· οὐ πόλεις ἐπαγγελλόμενοι δώσειν, οὐδὲ σίτου μέτρα τόσα καὶ τόσα, οὐδὲ ἀνδράποδα, οὐδὲ χρυσίον, ἀλλὰ βασιλείαν οὐρανῶν, ζωὴν αἰώνιον, συνουσίαν τὴν μετὰ Χριστοῦ, τὰ ἄλλα ἀγαθὰ, ἃ μήτε εἰπεῖν δυνατὸν ἡμῖν, μήτε ὑμῖν ἀκοῦσαι, ἕως ἂν ἐν τῇ σαρκὶ ταύτῃ ᾤμεν καὶ τῷ παρόντι βίῳ. Πρεσβεύομεν τοίνυν· ἀπολαύειν δὲ βουλόμεθα τιμῆς· οὐ δι' ἡμᾶς, μὴ γένοιτο· ἴσμεν γὰρ αὐτῆς τὸ εὐτελές· ἀλλὰ δι' ὑμᾶς, ἵνα ὑμεῖς μετὰ σπουδῆς τὰ παρ' ἡμῶν ἀκούητε, ἵνα ὑμεῖς ὠφελησθε, ἵνα μὴ μετὰ ῥαθυμίας ἢ ἀπροσεξίας προσέχητε τοῖς λεγομένοις. Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς πρέσβεις πῶς πάντες αὐτοὺς περιέπουσιν; Ἡμεῖς Θεοῦ πρέσβεις ἐσμὲν πρὸς ἀνθρώπους. Εἰ δὲ πρόσαντες ὑμῖν τοῦτο, οὐχ ἡμεῖς, ἀλλ' αὕτη ἡ ἐπισκοπὴ· οὐχ ὁ δεῖνα, ἀλλ' ὁ ἐπίσκοπος. Μηδεὶς ἐμοῦ ἀκουέτω, ἀλλὰ τοῦ ἀξιώματος. Πάντα τοίνυν ποιῶμεν κατὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, ἵνα εἰς δόξαν Θεοῦ ζήσωμεν, καὶ καταξιωθῶμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς».

Ιγνατίου, Προς Σμυρναίους VIII:

«1 Πάντες τῷ· ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ· πατρὶ, καὶ τῷ· πρεσβυτερίῳ ὡς τοῖς ἀποστόλοις. τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε ὡς Θεοῦ ἐντολήν. μηδεὶς χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου τι

πραστέω τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν. ἐκείνη· βεβαία εὐχαριστία ἠγείσθω, ἡ ὑπὸ ἐπίσκοπον οὕσα ἢ ᾧ ἂν αὐτὸς ἐπιτρέψῃ. 2 ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἦτω, ὡσπερ ὅπου ἂν ᾦ Ἰησοῦς Χριστός, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία. οὐκ ἐξόν ἐστιν χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου οὔτε βαπτίζειν οὔτε ἀγάπην ποιεῖν· ἀλλ' ὁ ἂν ἐκεῖνος δοκιμάσῃ, τοῦτο καὶ τῷ· θεῷ· εὐάρεστον, ἵνα ἀσφαλὲς ᾦ καὶ βέβαιον πᾶν ὃ πράσσετε».

Ιγνατίου, Προς Μαγνησιεῖς, VI-VI:

«VI, 1 Ἐπεὶ οὖν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις προσώποις τὸ πᾶν πλῆθος ἐθεώρησα ἐν πίστει καὶ ἠγάπησα, παραινῶ, ἐν ὁμοιοῖα θεοῦ σπουδάζετε πάντα πράσσειν, προκαθημένου τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον¹ θεοῦ καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν διακόνων τῶν ἐμοὶ γλυκυτάτων πεπιστευμένων διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς πρὸ αἰώνων παρὰ πατρί ἦν καὶ ἐν τέλει ἐφάνη· 2 πάντες οὖν ὁμοῦθιαν θεοῦ λαβόντες ἐντρέπεσθε ἀλλήλους καὶ μηδεὶς κατὰ σάρκα βλεπέτω τὸν πλησίον, ἀλλ' ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ· ἀλλήλους διὰ παντὸς ἀγαπᾶτε. μηδὲν ἔστω ἐν ὑμῖν, ὃ δυνήσεται ὑμᾶς μερίσαι ἀλλ' ἐνώθητε τῷ· ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς προκαθημένοις εἰς τύπον καὶ διδαχὴν ἀφθαρσίας». «VII, 1 Ὡσπερ οὖν ὁ κύριος ἄνευ τοῦ πατρὸς οὐδὲν ἐποίησεν, ἠνωμένος ὢν, οὔτε δι' ἑαυτοῦ οὔτε διὰ τῶν ἀποστόλων· οὕτως μηδὲ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων μηδὲν πράσσετε· μηδὲ πειράσθε εὐλογόν τι φαίνεσθαι ἰδίᾳ ὑμῖν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ μία προσευχή, μία δέσις, εἷς νοῦς, μία ἐλπίς ἐν ἀγάπῃ, ἐν τῇ χαρᾷ· τῇ ἀμώμῳ, ὃ ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός, οἷ ἄμεινον οὐδὲν ἐστίν. 2 πάντες ὡς εἰς ἓνα ναὸν συντρέχετε θεοῦ, ὡς ἐπὶ ἓν θυσιαστήριον, ἐπὶ ἓνα Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀφ' ἑνὸς πατρὸς προελθόντα καὶ εἰς ἓνα ὄντα καὶ χωρήσαντα».

Ιγνατίου, Προς Φιλαδελφεῖς, IV:

«1 Σπουδάσατε οὖν μιᾷ εὐχαριστίᾳ χρῆσθαι· μία γὰρ σὰρξ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἓν ποτήριον εἰς ἔνωσην τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ἓν θυσιαστήριον, ὡς εἷς ἐπίσκοπος ἅμα τῷ· πρεσβυτερίῳ καὶ διακόνοις τοῖς συνδούλοις μου· ἵνα, ὃ ἐὰν πράσσητε, κατὰ θεὸν πράσσητε».

Κλήμεντος Ρώμης, Α' Επιστολὴ πρὸς Κορινθίους, PG 10:

«ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ'. Οἱ ἀπόστολοι ἡμῖν εὐηγγελίσθησαν ἀπὸ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ἰησοῦς ὁ Χριστός ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐξεπέμφθη. Ὁ Χριστός οὖν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ· ἐγένοντο οὖν ἀμφοτέρω εὐτάκτως ἐκ θελήματος θεοῦ. Παραγγελίας οὖν λαβόντες καὶ πληροφορηθέντες διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ πιστωθέντες ἐν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ μετὰ πληροφορίας πνεύματος ἁγίου ἐξῆλθον εὐαγγελιζόμενοι τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ μέλλειν ἔρχεσθαι. Κατὰ χώρας οὖν καὶ πόλεις κηρύσσοντες καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν, δοκιμάσαντες τῷ πνεύματι, εἰς ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν. Καὶ τοῦτο οὐ καινῶς· ἐκ γὰρ δὴ πολλῶν χρόνων ἐγγράπτο περὶ ἐπισκόπων καὶ διακόνων· οὕτως γὰρ ποιεῖ λέγει ἡ γραφή· «Καταστήσω τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν ἐν δικαιοσύνῃ καὶ τοὺς διακόνους αὐτῶν ἐν πίστει». «ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ'. Καὶ οἱ ἀπόστολοι ἡμῶν ἔγνωσαν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἔρις ἔσται περὶ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπισκοπῆς. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν πρόγνωσιν εἰληφότες τελείαν κατέστησαν τοὺς προειρημένους καὶ μεταξύ ἐπινομήν ἔδωκαν, ὅπως, ἐὰν κοιμηθῶσιν, διαδέξωνται ἕτεροι δεδοκιμασμένοι ἄνδρες τὴν λειτουργίαν αὐτῶν. Τοὺς οὖν κατασταθέντας ὑπ' ἐκείνων ἢ μεταξύ ὑφ' ἐτέρων ἐλλογίμων ἀνδρῶν συνευδοκησάσης τῆς ἐκκλησίας πάσης καὶ λειτουργήσαντας ἀμέμπτως τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ μετὰ ταπεινοφροσύνης, ἡσύχως καὶ ἀβαναύσως, μεμαρτυρημένους τε πολλοῖς χρόνοις ὑπὸ πάντων, τούτους οὐ δικαίως νομίζομεν ἀποβάλλεσθαι τῆς λειτουργίας. Ἀμαρτία γὰρ οὐ μικρὰ ἡμῖν ἔσται, ἐὰν τοὺς ἀμέμπτως καὶ ὀσίως προσενεγκόντας τὰ δῶρα τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλωμεν. Μακάριοι οἱ προοδοιοπορήσαντες πρεσβύτεροι, οἵτινες ἔγκαρπον καὶ τελείαν ἔσχον τὴν ἀνάλυσιν· οὐ γὰρ εὐλαβοῦνται, μή τις αὐτοὺς μεταστήσῃ ἀπὸ τοῦ ἰδρυμένου αὐτοῖς τόπου. Ὅρωμεν γὰρ, ὅτι ἐνίους ὑμεῖς μετηγάγετε καλῶς πολιτευομένους ἐκ τῆς ἀμέμπτως αὐτοῖς τετιμημένης λειτουργίας».

Κανὼν Δ τῆς Α' Οικουμενικῆς Συνόδου:

«Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτο, ἢ διὰ κατεπίγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ, ἐξ ἅπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμπήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι· τὸ δὲ κύριον τῶν γενομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ».

Κανὼν Ε τῆς Α' Οικουμενικῆς Συνόδου:

«Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γενομένων, εἴτε τῶν ἐν κλήρῳ, εἴτε τῶν ἐν λαϊκῷ τάγματι, ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπων, κρατεῖτω ἡ γνώμη, κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορευόντα, τοὺς ὑφ' ἐτέρων

ἀποβληθέντας ὑφ' ἐτέρων μὴ προσίεσθαι. Ἐξεταζέσθω δέ, μὴ μικροψυχία, ἢ φιλονεικία, ἢ τι τοιαύτη ἀηδία τοῦ ἐπισκόπου, ἀποσυνάγωγοι γεγένηται. Ἴνα οὖν τοῦτο τὴν πρέπουσαν ἐξέτασιν λαμβάνοι, καλῶς ἔχειν ἔδοξεν, ἐκάστου ἐνιαυτοῦ, καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν δις τοῦ ἔτους συνόδους γίνεσθαι· ἵνα κοινῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένων, τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἐξετάζηται, καὶ οὕτως οἱ ὁμολογουμένως προσκεκρουκότες τῷ ἐπισκόπῳ, κατὰ λόγον ἀκοινωνήτοι παρὰ πᾶσιν εἶναι δόξωσι, μέχρις ἂν τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων δόξη τὴν φιλανθρωποτέραν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκθέσαι ψῆφον. Αἱ δὲ σύνοδοι γίνεσθωσαν, μία μὲν πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἵνα πάσης μικροψυχίας ἀναιρουμένης, τὸ δῶρον καθαρὸν προσφέρηται τῷ Θεῷ· δευτέρα δέ, περὶ τὸν τοῦ μετοπώρου καιρόν».

Κανὼν ΣΤ της Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου:

«Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατεῖτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν· ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν. Ὅμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σῶζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις. Καθόλου δὲ πρόδηλον ἐκεῖνο· ὅτι, εἴ τις χωρὶς γνώμης τοῦ μητροπολίτου γένοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιοῦτον ἢ μεγάλη σύνοδος ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον. Ἐὰν μέντοι τῇ κοινῇ πάντων ψήφῳ, εὐλόγῳ οὔσῃ, καὶ κατὰ κανόνα ἐκκλησιαστικόν, δύο, ἢ τρεῖς δι' οἰκείαν φιλονεικίαν ἀντιλέγωσι, κρατεῖτω ἢ τῶν πλειόνων ψήφος».

Κανὼν Θ΄ της τοπικῆς συνόδου της Αντιοχείας (341)

«Τοὺς καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν τῇ μητροπόλει προεστῶτα ἐπίσκοπον, καὶ τὴν φροντίδα ἀναδέχεσθαι πάσης τῆς ἐπαρχίας, διὰ τὸ ἐν τῇ μητροπόλει πανταχόθεν συντρέχειν πάντας τοὺς τὰ πράγματα ἔχοντας. Ὅθεν ἔδοξε καὶ τῇ τιμῇ προηγείσθαι αὐτόν, μηδὲν τε πράττειν περιττὸν τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους ἄνευ αὐτοῦ, κατὰ τὸν ἀρχαῖον κρατήσαντα ἐκ τῶν Πατέρων ἡμῶν κανόνα· ἢ ταῦτα μόνον, ὅσα τῇ ἐκάστου ἐπιβάλλει παροικία, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. Ἐκαστον γὰρ ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῆς ἑαυτοῦ παροικίας, διοικεῖν τε κατὰ τὴν ἐκάστῳ ἐπιβάλλουσαν εὐλάβειαν, καὶ πρόνοιαν ποιεῖσθαι τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ πόλιν· ὡς καὶ χειροτονεῖν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καὶ μετὰ κρίσεως ἕκαστα διαλαμβάνειν· περαιτέρω δὲ μηδὲν πράττειν ἐπιχειρεῖν, δίχα τοῦ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπου, μηδὲ αὐτόν ἄνευ τῆς τῶν λοιπῶν γνώμης».

Κανὼν ΙΓ΄ της τοπικῆς συνόδου της Αντιοχείας (341)

«Μηδένα ἐπίσκοπον τολμᾶν ἀφ' ἐτέρας ἐπαρχίας εἰς ἐτέραν μεταβαίνειν, καὶ χειροτονεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ τινὰς εἰς προαγωγὴν λειτουργίας, μηδὲ εἰ συνεπάγοιτο ἑαυτῷ ἐτέρους, εἰ παρακληθεὶς ἀφίκοιτο διὰ γραμμάτων τοῦ τε μητροπολίτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων, ὧν εἰς τὴν χώραν παρέρχοιτο. Εἰ δὲ μηδενὸς καλοῦντος ἀπέλθοι ἀτάκτως ἐπὶ χειροθεσίᾳ τινῶν, καὶ καταστάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, μὴ προσηκόντων αὐτῷ, ἄκυρα μὲν τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραττόμενα τυγχάνειν, καὶ αὐτόν δὲ ὑπέχειν τῆς ἀταξίας αὐτοῦ, καὶ τῆς παραλόγου ἐπιχειρήσεως τὴν προσήκουσαν δίκην, καθηρημένον ἐντεῦθεν ἤδη ὑπὸ τῆς ἀγίας συνόδου».